

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Π.Μ.Σ.: ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Διπλωματική εργασία

Σχήμα λόγου και χιούμορ στα σενάρια του Αλέκου Σακελάρου

της

Αβραμίδου Καλλιόπης

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Καλογήρου Γεωργία, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε./ ΕΚΠΑ

Εξεταστές: Αθανάσιος Νάκας/Ομότιμος Καθηγητής ΕΚΠΑ,

Κων/νος Ντίνας, Καθηγητής Π.Τ.Ν./Π.Δ.Μ

Φλώρινα, Σεπτέμβριος 2018

Copyright © Αβραμίδου Καλλιόπη, 2018.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Allrightsreserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Όνοματεπώνυμο: Αβραμίδου Καλλιόπη

A.E.M.: 670

Ηλεκτρονική διεύθυνση:popavra@hotmail.com

Έτος εισαγωγής: 2016

Κατεύθυνση: Διδασκαλία της νέας ελληνικής γλώσσας

Τίτλος διπλωματικής εργασίας: Σχήμα λόγου και χιούμορ στα σενάρια του Αλέκου Σακελάριου

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, είναι προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας, η βιβλιογραφία και οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα με παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Επισημαίνεται πως η συγκεκριμένη επιλογή βοηθά στον περιορισμό της λογοκλοπής διασφαλίζοντας έτσι το/τη συγγραφέα.

Ημερομηνία 16 - 09 – 2018

Η δηλούσα

Αβραμίδου Καλλιόπη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη μελέτη των έργων του σημαντικού σεναριογράφου του ελληνικού κινηματογράφου Αλέκου Σακελλάριου. Ειδικότερα, επικεντρώνεται στην ανίχνευση και μελέτη του ανακλαστικού σχήματος λόγου στα σενάρια του. Βασικό στοιχείο των κεφαλαίων που ακολουθούν είναι η έννοια του χιούμορ και η θέση του μέσα στα κείμενα. Επιπλέον, αναφέρονται τα χαρακτηριστικά του σεναρίου ως κειμενικού είδους. Αναλύεται, ειδικότερα, η σημασία που έχει το ύφος και η γλώσσα σ' αυτό. Στη συνέχεια, παρατίθεται μια σύντομη αναφορά στα σχήματα λόγου με έμφαση στο ανακλαστικό σχήμα λόγου. Παρουσιάζεται, κατόπιν, η έρευνα που διεξήχθη και η εξαγωγή συμπερασμάτων. Συγκεκριμένα, στα πλαίσια της έρευνας, μέσω ενδελεχούς παρατήρησης και παρακολούθησης είκοσι έξι ταινιών βασισμένων σε σενάρια του Αλέκου Σακελλάριου, αρχικά πραγματοποιήσαμε την ανίχνευση του εδώ εξεταζόμενου σχήματος, ακολούθησε η καταγραφή των περιπτώσεων αυτών και η κατανομή τους ανάλογα με τα χαρακτηριστικά που φέρουν. Εν κατακλείδι, μέσα από την ανάλυση όλων των ανωτέρω, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα, όπου τονίζεται η συνειδητή χρήση του ανακλαστικού σχήματος από τον σεναριογράφο, καθώς και η ποικιλία των λέξεων που χρησιμοποιεί.

Λέξεις κλειδιά: Ανακλαστικό σχήμα λόγου, σενάριο, χιούμορ, Αλέκος Σακελλάριος.

ABSTRACT

This thesis deals with the study of the work of a very important for the Greek cinema scriptwriter, Alekos Sakellarios. It focuses specifically on the finding and study of the reflective figure of speech in his scripts. Basic element of the following chapters is the meaning of the term humor and its place in the texts. Moreover, the characteristics of the script as a kind of text, are mentioned. The importance of the style and the language is analyzed. A sort reference is then made to the figures of speech, emphasizing to the reflective figure of speech. Afterwards, the research done is presented and the export of conclusions. More specifically, for the purpose of the research, through careful observation and watch of 26 movies based on Alekos Sakellaris scripts, finding of the figure took place first, then registration of these cases followed and their allocation according to their characteristics. Finally, after the analysis of all above, the conclusions are presented, where the use of reflective figure of speech is stressed by the writer and the variety of the words he uses.

Keywords: reflective figure of speech, script, humor, Alekos Sakellarios.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	7
1. ΧΙΟΥΜΟΡ	10
1.1 Χιούμορ: Ετυμολογία και σημασία.....	10
1.2 Θεωρητική προσέγγιση του χιούμορ	11
1.2.1 Η κοινωνιολογική και ψυχολογική θεωρία της ανωτερότητας/ επιθετικότητας.....	12
1.2.2 Η ψυχαναλυτική θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης.....	12
1.2.3 Η γνωσιακή θεωρία της ασυμβατότητας.....	12
1.3 Γλωσσολογικές θεωρίες για το χιούμορ	13
1.3.1 Η θεωρία του Raskin.....	13
1.3.2 Η Γενική Θεωρία για το Γλωσσικό Χιούμορ.....	14
1.4 Οι τεχνικές του χιούμορ	14
2. ΣΕΝΑΡΙΟ.....	15
3. ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ - ΘΕΩΡΙΑ.....	17
3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ - ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	17
3.2 ΥΦΟΣ.....	20
3.3 ΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ ΛΟΓΟΥ	20
4. ΕΡΕΥΝΑ.....	22
4.1 ΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΟ Ι.....	22
4.1.1 ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ.....	22
4.1.2 ΕΠΙΘΕΤΑ	29
4.1.3 ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ	29
4.1.4 ΡΗΜΑΤΑ.....	30
4.2 ΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΟ ΙΙ.....	40
4.2.1 Προσηγορικό/κύριο βαπτιστικό	40
4.2.2 Προσηγορικό/κύριο επώνυμο	40
4.2.3. Κύριο (χρήση ¹) / κύριο (χρήση ²).....	40
4.3 Συνδυασμοί: Διπλό ανακλαστικό.....	41
4.3.1 Σημασία ¹ (x ₂ ,...x ₄ ...) / σημασία ² (x ₁ ,...x ₂ ...)	41
4.3.2 Αλυσιδωτό ανακλαστικό (σημασία ¹ /σημασία ² /σημασία ³ /σημασία ⁴).....	43
4.4 Ανακλαστικό ετυμολογικό σχήμα.....	44
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	47
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	52

Εισαγωγή

Η εργασία αυτή εκπονήθηκε με σκοπό να μελετήσει το ανακλαστικό σχήμα λόγου στα σενάρια του Αλέκου Σακελλάριου¹. Ο Αλέκος Σακελλάριος υπήρξε μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητες στο χώρο του μεταπολεμικού θεάτρου και κινηματογράφου. Άνθρωπος πολυτάλαντος και πολυγραφότατος, θεατρικός συγγραφέας, σεναριογράφος, σκηνοθέτης, στιχουργός, δημοσιογράφος, δημιούργησε έργα που άντεξαν στο χρόνο και μεγάλωσαν γενιές και γενιές. Ο τρόπος γραφής, το ιδιαίτερο παιχνίδι που κάνει με τις λέξεις, το χαρακτηριστικό ύφος των σεναρίων του, όλα αυτά μαζί, είναι ένας από τους λόγους που οδήγησαν στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος αυτής της διπλωματικής εργασίας. Ο άλλος λόγος είναι η αγάπη της ερευνήτριας για τον ελληνικό κινηματογράφο γενικότερα. Χάρη στο πρόγραμμα σπουδών του μεταπτυχιακού «Διδακτική της νέας ελληνικής γλώσσας», σ' αυτήν την αγάπη προστέθηκε το επιστημονικό ενδιαφέρον, που προκάλεσε την επιθυμία για τη μελέτη των σεναρίων του Αλέκου Σακελλάριου και κυρίως του ανακλαστικού σχήματος λόγου σ' αυτά. Στην ελληνική βιβλιογραφία, από την έρευνα που έγινε, δεν υπάρχουν πολλές μελέτες για το ανακλαστικό σχήμα, πόσο μάλλον για το ανακλαστικό σχήμα λόγου στα σενάρια του ελληνικού κινηματογράφου και συγκεκριμένα του Αλέκου Σακελλάριου. Γι' αυτό και επιλέχτηκε αυτό ως το κύριο αντικείμενο της μελέτης αυτής.

Το να βρεθούν πρωτότυπα τα σενάρια για να μελετηθούν ήταν κάτι αδύνατο· γι' αυτό και, για τη μελέτη τους, η ερευνήτρια παρακολούθησε τις ταινίες μέσα από την ιστοσελίδα

<http://greek-movies.com/person.php?id=VPaEbF8zG5jAyyK85isuw>.

¹ Ο Αλέκος Σακελλάριος (1913 – 1991) γεννήθηκε στην Αθήνα. Μαθητής ακόμα εξέδιδε εφημερίδα και αργότερα συνεργάστηκε με πολλές εφημερίδες, και ως ρεπόρτερ και ως ευθυμογράφος. Έγραψε, ως στιχουργός, πολλά τραγούδια. Το συγγραφικό του έργο ως το 1965 αριθμούσε 145 έργα. Συνεργάστηκε με διάφορους δημιουργούς, κυρίως όμως με τον Χρήστο Γιαννακόπουλο με τον οποίο και έγραψαν μαζί πολλά θεατρικά έργα αλλά και σενάρια για τον κινηματογράφο. Έγραψε μόνος ή συνεργαζόμενος περίπου 200 θεατρικά έργα και 60 κινηματογραφικά σενάρια. Γνωστότερα απ' αυτά είναι: Οι Γερμανοί ξανάρχονται, Έναςήρωας με παντούφλες, Ένα βότσαλο στη λίμνη, Σάντα Τσικίτα, Θανασάκης ο πολιτευόμενος, Δεσποινίς ετών 39, Ούτε γάτα, ούτε ζημιά, Μακρυκωσταίοι και Κοντογιώργηδες, Ο φίλος μου ο Λευτεράκης, Λατέρνα, φτώχεια και φιλότιμο, Η θεία απ' το Σικάγο, Η καφετζού, Η κυρά μας η μαμή, Ο Ηλίας του 16ου, Το ξύλο βγήκε απ' τον Παράδεισο, Τα κίτρινα γάντια, Αλίμονο στους νέους, Η Αλίκη στο ναυτικό, Πολυτεχνίτης κι ερημοσπίτης, Χτυποκάρδια στο θρανίο, Το δόλωμα, Υπάρχει και φιλότιμο. Έγραψε στίχους για 2.000 τραγούδια πολλά από τα οποία έγιναν μεγάλες επιτυχίες όπως Άστα τα μαλλάκια σου», «Θα σε πάρω να φύγουμε», «Μάρω-Μάρω μια φορά είν' τα νιάτα», «Άλα, άνοιξε κι άλλη μπουκάλια», «Το μονοπάτι», «Βρε Μανώλη Τραμπαρίφα», «Ένα βράδυ που βρεχε», «Αρχισαν τα όργανα», "Έχω ένα μυστικό", "Υπομονή", "Σήκω χόρεψε συρτάκι" και πολλά άλλα, και συνεργάστηκε με πολλούς συνθέτες όπως ο Σταύρος Ξαρχάκος, ο Γιώργος Ζαμπέτας, ο Γιάννης Σπανός και τον Μάνο Χατζηδάκη. Ο ίδιος Δήλωνε ότι γεννήθηκε ερωτευμένος με το θέατρο.

Η καταγραφή των ανακλαστικών σχημάτων γινόταν δια της ακοής, κάτι που έκανε την έρευνα δύσκολη και χρονοβόρα. Να σημειωθεί ότι λόγω του τρόπου καταγραφής του υλικού, δεν θεωρείται ότι έχει εξαντληθεί η έρευνα και ότι πιθανόν να υπάρχει και κάτι που δεν υπέπεσε στην αντίληψη της ερευνήτριας. Οι τεχνικές δυσκολίες, επίσης, που προέκυψαν έκαναν αδύνατη την παρακολούθηση συγκεκριμένων ταινιών.

Το υλικό της μελέτης αποτελούν οι παρακάτω 26 ελληνικές κινηματογραφικές ταινίες:

1. Η θεία από το Σικάγο (1957)
2. Η κυρά μας η μαμή (1958)
3. Διπλοπενιές (1966)
4. Θα σε κάνω βασίλισσα (1964)
5. Ένα βότσαλο στη λίμνη (1952)
6. Μακρυκωσταίοι και Κοντογιώργηδες (1960)
7. Ο Ηλίας του 16ου (1959)
8. Καπετάν φάντης Μπαστούνης (1968)
9. Αλίμονο στους νέους (1961)
10. Γαμπρός Από Το Λονδίνο (1967)
11. Ο κύριος πτέραρχος (1963)
12. Ο Φανούρης και το σόι του (1957)
13. Η νύφη το 'σκασε (1962)
14. Όταν λείπει η γάτα (1962)
15. Ο φίλος μου ο Λευτεράκης (1963)
16. Τα κίτρινα γάντια (1960)
17. Υπάρχει και φιλότιμο (1965)
18. Η καφετζού (1956)
19. Ο Θύμιος τα 'κανε θάλασσα (1959)
20. Η κρεβατομουρμούρα (1971)
21. Καλώς ήρθε το δολάριο (1967)
22. Δελησταύρου και υιός (1957)
23. Η αδερφή μου θέλει ξύλο (1966)
24. Η κόρη μου η σοσιαλίστρια (1966)
25. Θανασάκης ο πολιτευόμενος (1954)
26. Χτυποκάρδια στο θρανίο (1963)

Η επιλογή των ταινιών αυτών ήταν τυχαία, υπήρξαν όμως δύο κριτήρια: να υπάρχει μια γκάμα από ταινίες με διάφορους πρωταγωνιστές, και να μην περιορίζονται μόνο σε συγκεκριμένη στενή χρονική περίοδο. Επιπλέον, κάποια από αυτά τα σενάρια τα έγραψε μόνος του, ενώ άλλα με τον Χρήστο Γιαννακόπουλο, ένα με τον Γιάννη Δαλιανίδη και ένα με τον Κώστα Ασημακόπουλο.

Βασική υπόθεση της εργασίας αυτής είναι ότι ο Αλέκος Σακελλάριος χρησιμοποιεί το ανακλαστικό σχήμα λόγου στα χιουμοριστικά του σενάρια και ότι αυτό συμβάλλει στη δημιουργία ενός ιδιαίτερου προσωπικού ύφους στα κείμενά του.

Η θεωρία, που έχει καταγραφεί στο κεφάλαιο για το χιούμορ, έχει βασιστεί κυρίως σε δύο βιβλία: στην διδακτορική διατριβή της Βίλλυς Τσακώνα με τίτλο «Το χιούμορ στο γραπτό αφηγηματικό λόγο: γλωσσολογική προσέγγιση» και στο βιβλίο της ίδιας με τίτλο «Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ». Η ανάλυση των ανακλαστικών σχημάτων λόγου που βρέθηκαν κατά τη μελέτη αυτή έγινε βασιζόμενη στο βιβλίο του Θανάση Νάκα «Σχήματα (Μόρφο)λεξικής και φραστικής επανάληψης».

Σκοπός της εργασίας είναι η ανίχνευση, καταγραφή, κατηγοριοποίηση και ανάλυση των ανακλαστικών σχημάτων λόγου, η οποία βασίζεται στην πολυσημία των λέξεων.

Το υλικό της μελέτης αυτής προήρθε, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, από τις παραπάνω 26 ταινίες, οι οποίες χρονολογούνται από το 1951 έως το 1971.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι η ανίχνευση, καταγραφή, κατηγοριοποίηση και ανάλυση των ανακλαστικών σχημάτων λόγου που βρέθηκαν στις παραπάνω ταινίες. Τα παραδείγματα που βρέθηκαν κατηγοριοποιήθηκαν σύμφωνα με το Νάκας 2014. Κάτω από κάθε παράδειγμα υπάρχει, μέσα σε πλαίσιο, η σημασία της λεξικής μονάδας που βρέθηκε στο συγκεκριμένο παράδειγμα, βασισμένη στο λεξικό της κοινής ελληνικής του Τριανταφυλλίδη, στην πύλη για την Ελληνική γλώσσα² ή στο λεξικό του Μπαμπινιώτη. Η σημασία των λέξεων δόθηκε αποκλειστικά με τη βοήθεια των λεξικών, εκτός από ένα, στο οποίο επιχειρήθηκε η ερμηνεία της λέξης από την ερευνήτρια. Πρόκειται για την λέξη «κανατιά» που δεν βρέθηκε σε κανένα λεξικό.

²http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html

1. ΧΙΟΥΜΟΡ

Το χιούμορ αποτελεί ένα από τα βασικά συστατικά της ανθρώπινης επικοινωνίας, τουλάχιστον όσον αφορά τις δυτικές κοινωνίες. Κάνει την εμφάνιση του τόσο στον καθημερινό προφορικό λόγο όσο και στον γραπτό, μέσα από διάφορα είδη κειμένων. Η επιστημονική, ωστόσο, μελέτη του χιούμορ άρχισε σχετικά πρόσφατα (από τη δεκαετία του '60 και μετά), καθώς ως τότε επικρατούσε η αντίληψη ότι τα χιουμοριστικά κείμενα δεν ακολουθούν συγκεκριμένους γραμματικούς κανόνες. Η συστηματική μελέτη του χιούμορ ξεκίνησε μόλις τα τελευταία χρόνια, δημιουργώντας έτσι έναν καινούργιο κλάδο, την *έρευνα του χιούμορ* (Τσάκωνα 2004)

1.1 Χιούμορ: Ετυμολογία και σημασία

Η Τσάκωνα (2013) τονίζει ότι ο προσδιορισμός του όρου χιούμορ δεν είναι εύκολος, αφού χαρακτηρίζεται από την πολυσημία και την πολυπλοκότητά του. Ο προσδιορισμός της σημασίας του χιούμορ δεν αφήνει αδιάφορη και την επιστήμη της γλωσσολογίας, καθώς είναι ένα φαινόμενο που χαρακτηρίζεται από τη γλωσσική χρήση και την ανθρώπινη επικοινωνία³. Στα διάφορα ελληνικά λεξικά η λέξη χιούμορ ορίζεται ως εξής:

Στο Ελληνικό λεξικό των Τεγόπουλου και Φυτράκη το *χιούμορ* ορίζεται ως *«πνευματώδης αστεϊσμός, εύθυμη διάθεση που εκδηλώνεται με άκακη ειρωνεία και προκαλεί στους άλλους διασκέδαση ή ευχάριστη διάθεση»*

Στο Λεξικό της κοινής νεοελληνικής στην Πύλη για την Ελληνική γλώσσα *«χιούμορ: ικανότητα να αντιμετωπίζει κανείς την πραγματικότητα με εύθυμη διάθεση, παρουσιάζοντας τις διάφορες καταστάσεις με φαινομενική σοβαρότητα και αδιαφορία, κάτω από την οποία κρύβεται η σάτιρα και η άκακη ειρωνεία.»*

Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη, στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (1998) το χιούμορ είναι *«η σύλληψη των πραγμάτων και της ζωής από την εστία και κωμική*

³Για το πρώτο κεφάλαιο αντλήθηκε υλικό κυρίως από το Τσάκωνα 2004 και Τσάκωνα 2013

πλευρά τους, καθώς και η έκφραση αυτής της όψεως τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο (κάποιου) με έζυπνο πνευματώδη τρόπο.»

Παρατηρούμε εδώ ότι ο Μπαμπινιώτης επισημαίνει και την γραπτή απόδοση του χιούμορ με «πνευματώδη τρόπο» όπως αναφέρει. Ο ίδιος στο λεξικό του (1998) αναφέρει επίσης ότι η λέξη χιούμορ είναι δάνειο από το αγγλικό *humour*, το οποίο προέρχεται από το γαλλικό *humeur* και το οποίο προέρχεται με τη σειρά του από το λατινικό (*h*)*umor* και σημαίνει υγρό, υγρότητα. Ο ίδιος επισημαίνει ότι η ορθή γραφή είναι χωρίς το αρχικό (*h*) και το λατινικό *umor* συνδέεται με το αρχαίο *υγρός* και τονίζει ότι η δημοφιλής συσχέτιση με το αρχαίο *χυμός* δεν έχει ετυμολογική βάση. Στο ίδιο λεξικό, στο λήμμα *μελαγχολία* αναφέρει ότι ο Ιπποκράτης θεωρούσε πως η ψυχική διάθεση του ανθρώπου εξαρτάται από τον βαθμό αναμίξεως των σωματικών χυμών που διαμορφώνει τη σχέση σωματικών και ψυχικών λειτουργιών. Ο McGhee (στο Τσάκωνα 2013:27) αναφέρει ότι τα υγρά αυτά ήταν τα εξής τέσσερα: 1) Η κίτρινη χολή, 2) η μαύρη χολή (μέλας + χόλος → μελαγχολία), 3) το αίμα, και 4) το φλέγμα. Η σωστή αναλογία αναμίξεως είχε σαν αποτέλεσμα ο άνθρωπος να βρίσκεται σε καλή διάθεση ή αλλιώς *in good humour*. Η λέξη χιούμορ κατέληξε να σημαίνει την καλή διάθεση του ανθρώπου. Η Τσάκωνα (2004) διαπιστώνει ότι η σημασία της λέξης χιούμορ δεν διαφέρει πολύ από την σημασία του αγγλικού *humor*, επισημαίνοντας πως, όταν μια λέξη στα ελληνικά αποτελεί δάνειο από μια άλλη γλώσσα, στην προκειμένη περίπτωση από τα αγγλικά, διατηρεί και τη σημασία που είχε στην γλώσσα αυτή. Αναφέρει, επίσης, ότι συναφείς όροι του χιούμορ είναι οι: γέλιο, αστείο, κωμικό, ειρωνεία, σάτιρα, παρωδία.

1.2 Θεωρητική προσέγγιση του χιούμορ

Η έννοια του χιούμορ δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί (Attardo 1994 στο Τσάκωνα 2004: 34) λόγω της πολυπλοκότητας του φαινομένου. Παρουσιάζονται στη συνέχεια τρεις βασικές θεωρίες για το χιούμορ, σε μία προσπάθεια να προσεγγίσουμε και να κατανοήσουμε πιο ολοκληρωμένα και σε όλες τις διαστάσεις την έννοια αυτή. Αυτές οι θεωρίες είναι:

- α) Η κοινωνιολογική και ψυχολογική θεωρία της ανωτερότητας.
- β) Η ψυχαναλυτική θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης.
- γ) Η γνωσιακή θεωρία της ασυμβατότητας.

1.2.1 Η κοινωνιολογική και ψυχολογική θεωρία της ανωτερότητας/ επιθετικότητας

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, το χιούμορ είναι η έκφραση μιας *ζαφνικής δόξας*, η οποία προκύπτει από τη σύγκριση ενός στοιχείου που φανερώνει υπεροχή και ενός άλλου κατώτερου ή μιας κατάστασης υποδεέστερης. Η θεωρία αυτή βασίζεται στην ύπαρξη ενός στόχου, ο οποίος μπορεί να είναι ένας άνθρωπος ή ένας θεσμός που θεωρείται κατώτερος, και σε βάρος του οποίου προκαλείται το γέλιο. Η προσέγγιση αυτή μελετά το χιούμορ ως κοινωνικό φαινόμενο, δίνοντας έτσι πληροφορίες για την ταυτότητα των μελών ή της ομάδας, καθώς και για τις μεταξύ τους σχέσεις. Ο φόβος των μελών για τη στοχοποίησή τους, να μη γίνουν δηλαδή στόχοι γέλιου και άρα να θεωρηθούν κατώτεροι των υπολοίπων, τους αναγκάζει να ελέγξουν τη συμπεριφορά τους μέσα στα κοινωνικά αποδεκτά όρια (Τσάκωνα 2013).

1.2.2 Η ψυχαναλυτική θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης

Η θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης ανάγεται στον Φρόιντ. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, ο άνθρωπος χρησιμοποιεί το χιούμορ για να εκφράσει ελεύθερα τις ιδέες του και κάθε τι που τον απασχολεί, παρακάμπτοντας τους περιορισμούς υπό την πίεση των οποίων λειτουργεί στην καθημερινή του ζωή. Μέσα από το χιούμορ δηλαδή απελευθερώνεται από τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς κανόνες και απαλλάσσεται από το ψυχολογικό άγχος που του προκαλούν αυτοί οι περιορισμοί. Έτσι, το χιούμορ γίνεται ο μηχανισμός εκείνος που βοηθάει τον άνθρωπο να αντιμετωπίσει τις διάφορες καταστάσεις, εκτονώνοντας τους εξωτερικούς περιορισμούς που του επιβάλλονται με τις εσωτερικές διαμάχες που προκύπτουν (Τσάκωνα 2013).

1.2.3 Η γνωσιακή θεωρία της ασυμβατότητας.

Σύμφωνα με την Τσάκωνα (2013:34) «το χιούμορ προκύπτει από την ασυμβατότητα που υπάρχει ανάμεσα στο τι αναμένεται και στο τι τελικά συμβαίνει σε ένα κείμενο ή σε μία κατάσταση. Δύο διαφορετικές, αντίθετες ή αταίριαστες ιδέες ή καταστάσεις συνδυάζονται, εμφανίζονται μαζί και παρουσιάζονται έτσι ώστε να έχουν ένα σημείο επικάλυψης. Άρα, το χιούμορ βασίζεται στην ανατροπή των προσδοκιών που έχουν

οι άνθρωποι σχετικά με μία κατάσταση». Στο ίδιο κεφάλαιο αναφέρει ότι ο Descartes, στις απόψεις του οποίου έχει τις ρίζες της η θεωρία της ασυμβατότητας, πίστευε ότι το γέλιο «προκαλείται από ένα σοκ, όταν εμφανίζεται κάτι απρόσμενα ή κρίνουμε ότι είναι διαφορετικό από ότι περιμέναμε ή από ότι θα έπρεπε να είναι».

Οι τρεις θεωρίες αλληλοσυμπληρώνονται, καθώς η κάθε μια αναλύει μια διαφορετική πλευρά του χιούμορ, χωρίς να αναιρεί η μία την άλλη.

1.3 Γλωσσολογικές θεωρίες για το χιούμορ

Σύμφωνα με την Τσάκωνα (2004) τα χιουμοριστικά κείμενα δεν αποτελούσαν παλιότερα αντικείμενο γλωσσολογικών μελετών. Τα κείμενα αυτά ήταν αντικείμενο μελέτης μόνο σε επίπεδο μικροδομής. Θεωρούσαν δηλαδή οι μελετητές ότι είχαν λάθη συντακτικά ή γραμματικά, πραγματολογικά κτλ, γι' αυτό και δεν έχρηζαν της προσοχής τους και της μελέτης τους. Όταν άρχισε αργότερα η κειμενική προσέγγιση του χιούμορ, τα κείμενα αυτά μελετήθηκαν βαθμιαία. Η μελέτη αυτή ξεκίνησε από απλά κείμενα, όπως τα ανέκδοτα με μία ασυμβατότητα και σιγά σιγά μελετήθηκαν και μεγαλύτερα κείμενα, τα οποία παρουσίαζαν περισσότερες ασυμβατότητες. Για την πρώτη περίπτωση αναπτύχθηκε η θεωρία του Raskin για τα ανέκδοτα ενώ για τη δεύτερη περίπτωση η Γενική Θεωρία για το Γλωσσικό Χιούμορ (ΓΘΓΧ) του Attardo, οι οποίες παρουσιάζονται σύντομα παρακάτω.

1.3.1 Η θεωρία του Raskin

Ο Raskin (στο Τσάκωνα 2004:49) είναι ο πρώτος που μελετά το χιούμορ σε επίπεδο μακροδομής κειμένου, εστιάζοντας σε κείμενα που έχουν μόνο μία ασυμβατότητα, όπως τα ανέκδοτα. Υποστηρίζει ότι ένα κείμενο για να είναι χιουμοριστικό πρέπει να πληροί δύο βασικές προϋποθέσεις: α) να είναι συμβατό με δύο διαφορετικά γνωσιακά σχήματα και β) τα δύο αυτά γνωσιακά σχήματα να επικαλύπτονται ολικώς ή μερικώς μέσα στο συγκεκριμένο χιουμοριστικό κείμενο και να βρίσκονται σε γνωσιακή αντίθεση μεταξύ τους. Η αντίθεση αυτή, δηλαδή η ασυμβατότητα, συνιστά το χιούμορ μέσα στο κείμενο· το ότι αλλιώς περιμέναμε να είναι τα πράγματα ή αλλιώς πρέπει να είναι και αλλιώς εξελίσσονται. Η ασυμβατότητα βασίζεται σε γνώσεις και νόρμες μέσα σ' ένα συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον και περιγράφεται με γνωσιακούς όρους.

1.3.2 Η Γενική Θεωρία για το Γλωσσικό Χιούμορ

Η Γενική Θεωρία για το Γλωσσικό Χιούμορ του Attardo δημιουργήθηκε από την ανάγκη επέκτασης της θεωρίας του Raskin. Το χιούμορ ορίζεται και σ' αυτήν τη θεωρία ως γνωσιακή αντίθεση, δηλαδή και η ΓΘΓΧ εξηγεί το χιούμορ ως ασυμβατότητα (Τσάκωνα 2013). Διακρίνει τα χιουμοριστικά κείμενα σε δύο κατηγορίες α) κείμενα στα οποία υπάρχει ατάκα στο τέλος του κειμένου, δηλαδή υπάρχει μία μόνο γνωσιακή αντίθεση (τέτοια κείμενα είναι τα ανέκδοτα) και β) κείμενα στα οποία οι γνωσιακές αντιθέσεις μπορούν να συναντηθούν σε διάφορα σημεία του κειμένου και όχι μόνο στο τέλος. Εδώ ο Attardo εισάγει και τον όρο χιουμοριστική φράση, η οποία χαρακτηρίζεται από την βασική αντίθεση την οποία περιέχει, αλλά διαφέρει από την ατάκα στο ότι δεν βρίσκεται πάντα στο τέλος του κειμένου, αλλά σε οποιοδήποτε άλλο σημείο του κειμένου, χωρίς όμως να διακόπτει τη ροή του. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, οι έξι γνωσιακές παράμετροι είναι οι εξής:

- 1) Γνωσιακή αντίθεση
- 2) Λογικός μηχανισμός
- 3) Κατάσταση
- 4) Στόχος
- 5) Κειμενική στρατηγική
- 6) Γλώσσα

Από αυτές ξεχωρίζουμε την τελευταία, τη γλώσσα, καθώς είναι αυτή που μας ενδιαφέρει στην παρούσα εργασία. Στην παράμετρο αυτή περιλαμβάνονται γλωσσικοί μηχανισμοί όπως τα λογοπαίγνια, οι νεολογισμοί, η παραβίαση των συνάψεων, η αποπαγίωση / ανακύκλωση παγιωμένων εκφράσεων, ιδιωματισμών ή γνωστών φράσεων, ή μεταφορά, ή υπερβολή κ.οκ (2013).

1.4 Οι τεχνικές του χιούμορ

Η τεχνική του χιούμορ δεν είναι κάτι εύκολο να οριοθετηθεί. Εκτός από το ότι είναι δύσκολο να οριστεί η έννοια του χιούμορ, δύσκολος είναι και ο εντοπισμός των σταθερών χαρακτηριστικών του χιούμορ κι αυτό επειδή η έννοια εμφανίζεται με διάφορες μορφές. Υπάρχουν, όμως, κάποια γλωσσικά τεχνάσματα τα οποία προκαλούν το γέλιο.

Αυτά είναι το λογοπαίγνιο, το ευφυολόγημα, τον γρίφο, το αίνιγμα, το καλαμπούρι, το αστείο, το ανέκδοτο, ο μπερδεμένος λόγος, το σαρδάμ, η νηπιακή ομιλία, ο ψευδός λόγος, ο ανόητος λόγος, η ακυριολεξία, η μετάθεση λέξεων, συλλαβών ή γραμμάτων, η επανάληψη κ.ά. (Κώστιου 2005:248)

2. ΣΕΝΑΡΙΟ

Ετυμολογικά η λέξη *σενάριο* προέρχεται από το σκηνάριο, το βιβλίο-οδηγό δηλαδή για το ανέβασμα ενός έργου. Κατά τους Βυζαντινούς χρόνους, το βιβλίο αυτό περιείχε σκηνή προς σκηνή το έργο και, δεδομένου ότι την εποχή εκείνη το θέμα των έργων ήταν κυρίως θρησκευτικό, έπρεπε μην παρεκκλίνουν απ' αυτό και αλλοιωθεί ο δογματικός χαρακτήρας τους και τα μηνύματα που περιείχαν. Σήμερα το σενάριο είναι δημιούργημα πολλών ανθρώπων, του σεναριογράφου, του παραγωγού, του σκηνοθέτη και εκφράζει τις απόψεις, τις ιδέες και την οπτική όλων αυτών (Σκουρούμπελος 2014:9). Ο ίδιος ο Αλέκος Σακελλάριος παραδέχεται ότι για το σενάριο δεν είναι τόσο υπεύθυνος ο σεναριογράφος όσο ο παραγωγός της κινηματογραφικής ταινίας. Αυτός όχι απλά διαλέγει το σενάριο, αλλά πολλές φορές αναγκάζει τον σεναριογράφο να γράψει μια δική του ιδέα. (Σολδάτος 1989).

Σύμφωνα με το λεξικό της κοινής ελληνικής γλώσσας, με τον όρο *σενάριο* εννοούμε *τη γραπτή μορφή ενός κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου, που εκτός από την υπόθεση και τους διαλόγους περιέχει και όλες τις οδηγίες για τους τεχνικούς και για τους ηθοποιούς*. Στη μελέτη αυτή μας ενδιαφέρει μόνο το κείμενο της υπόθεσης, η γραπτή μορφή του κινηματογραφικού έργου. Το σενάριο αποτελεί ένα ξεχωριστό κειμενικό είδος, αφού, ενώ αποτελεί είδος γραπτού λόγου, στην ουσία περιέχει διαλόγους με τη μορφή προφορικού λόγου. Ο Αριστοτέλης στο έργο του *«περί ποιητικής»* αναφέρει ότι η ποίηση πρέπει να συνδυάζει την κοινή γλώσσα με διάφορες γλωσσικές μορφές. Επισημαίνει όμως ότι η σωστή χρήση του λόγου αποτελεί χαρακτηριστικό ευφυούς ανθρώπου και είναι κάτι που δεν διδάσκεται (Σκουρούμπελος 2014:55).

Ο λόγος είναι το κυριότερο στοιχείο του σεναρίου. Μέσα απ' αυτόν ο σεναριογράφος αποδίδει το ύφος της ταινίας, παρέχει ιστορικά στοιχεία για τη γλώσσα της εποχής, σκιαγραφεί την ταυτότητα του ήρωα. Ο κάθε χαρακτήρας είναι φορέας του κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου που εκπροσωπεί.

Με βάση τη ΓΘΓΧ, το σενάριο μπορεί να αποτελεί κωμικό κείμενο, καθώς αποτελεί κείμενο στο οποίο μία ή περισσότερες γνωσιακές αντιθέσεις μπορούν να εντοπιστούν σε πολλά και διάφορα σημεία του κειμένου αυτού.

Στα σενάρια των ταινιών του ελληνικού κινηματογράφου της δεκαετίας του 50 αλλά και του 60, χρησιμοποιούνται πολλές από τις γλωσσικές τεχνικές του χιούμορ που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο (1.4). Αυτό γίνεται εύκολα αντιληπτό καθώς ο καθένας μπορεί να σκεφτεί τουλάχιστον 2-3 αντίστοιχες σκηνές.

Τι είναι όμως κείμενο; Σύμφωνα με τον Χατζησαββίδη (2009), ένα κείμενο, για να χαρακτηριστεί έτσι θα πρέπει να πληροί κάποιες προϋποθέσεις όπως:

- Να έχει καθορισμένα όρια αναγνωρίσιμα από τους συμμετέχοντες στην επικοινωνία,
- Να έχει εσωτερική συνοχή, να αναφέρεται δηλαδή σε κάποια εξωγλωσσική πραγματικότητα, η οποία μπορεί να αποτελέσει μια ολότητα.
- Να συνδέεται με την πράξη επικοινωνίας
- Να έχει νόημα.

Με βάση αυτές τις προϋποθέσεις ορίζουμε το *κείμενο ως μια γλωσσική ενότητα που έχει καθορισμένα όρια, εσωτερική συνοχή, και φέρνει τόσο στοιχεία από τις προθέσεις του/της δημιουργού όσο και νοήματα που συνδέονται με εξωγλωσσικές καταστάσεις και επικοινωνιακές συνθήκες* (Χατζησαββίδης 2009:137).

Το κείμενο – σενάριο όμως, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, έχει και χαρακτηριστικά προφορικού λόγου. Τα βασικά χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου είναι: α) ο δυναμισμός της προφορικής γλωσσικής εκφοράς, β) η διαδραστική διάσταση της προφορικότητας, γ) ο «συρραπτικός» χαρακτήρας της προφορικότητας, ο πλεονασμός, η επαναληπτικότητα, η λογοτυπική δομή ή παρατακτικότητα (Ong 1997).

Το σενάριο, σαν ένα ξεχωριστό κειμενικό είδος, αποτελείται από διαλόγους, συνδυάζοντας έτσι τον προφορικό λόγο μέσα στον γραπτό. Οι διάλογοι αυτοί, ανάλογα με τη φύση και την ποιότητα της γλώσσας είναι α) οι θεατρικοί διάλογοι, β) οι λογοτεχνικοί διάλογοι, γ) οι ρεαλιστικοί διάλογοι, οι οποίοι είναι καθημερινοί, ζωντανοί και έχουν μια απλότητα, μια φυσικότητα (Μαρτέν, 1984)

3. ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ - ΘΕΩΡΙΑ

3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ - ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

Σύμφωνα με τον Χατζησαββίδη τα σχήματα λόγου αποτελούν γλωσσικές ιδιορρυθμίες που προκύπτουν συνήθως από τη χρήση συντακτικών σχημάτων και σημασιών διαφορετικών από τα συνηθισμένα. Η παρουσία τους, κυρίως στον γραπτό λόγο, συμβάλλει στη δημιουργία ιδιαίτερου ύφους (2016:181). Τα πιο σημαντικά σχήματα λόγου είναι;

1. Η αναδίπλωση, όταν μια λέξη επαναλαμβάνεται αμέσως για δεύτερη φορά.
2. Η ειρωνεία, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις με αντίθετη σημασία από αυτή της λέξης.
3. Η έλλειψη, όταν παραλείπονται λέξεις που εννοούνται.
4. Η λιτότητα, όταν αντί για μια λέξη χρησιμοποιείται η αντίθετή της με άρνηση.
5. Η μεταφορά, όταν χρησιμοποιείται μια λέξη με άλλη σημασία από την κανονική της.
6. Η μετωνυμία, όταν χρησιμοποιείται το όνομα του δημιουργού αντί για το δημιούργημα, αυτό που περιέχει κάτι αντί για το περιεχόμενο, το αφηρημένο αντί για το συγκεκριμένο.
7. Η παρομοίωση, όταν συσχετίζεται ένα πρόσωπο ή πράγμα ή μια έννοια με κάτι πολύ γνωστό, με σκοπό να τονιστεί μια ιδιότητα που υπάρχει και στα δυο.
8. Ο πλεονασμός, όταν χρησιμοποιούνται περισσότερες λέξεις απ' όσες χρειάζονται για να αποδοθεί ένα νόημα.
9. Η προσωποποίηση, όταν αποδίδονται ανθρώπινες ιδιότητες σε μη ανθρώπινα όντα.
10. Η συνεκδοχή, όταν χρησιμοποιείται το ένα αντί για τα πολλά όμοια.
11. Το υπερβατό, όταν παρεμβάλλονται μία ή περισσότερες λέξεις ή φράσεις που ξεπερνούν σημασιολογικά το συνηθισμένο και το πραγματικό.

Ο Τζάρτζανος (1946:361) αναφέρει ότι τα σχήματα λόγου είναι *ιδιορρυθμίες που παρουσιάζει ο λόγος, και ο προφορικός και ο γραπτός, στην συντακτική πλοκή των λέξεων,*

στη θέση που παίρνουν οι λέξεις και οι φράσεις στη σειρά του λόγου, στην ποσότητα των λεκτικών στοιχείων, με τα οποία εκφράζεται μια έννοια ή ένα ορισμένο διανόημα, στη σημασία με την οποία χρησιμοποιείται σε μια ορισμένη περίπτωση μια λέξη ή μια φράση. Τα σχήματα μπορεί να είναι αυθόρμητα και να μην καταλαβαίνει ο ομιλητής ότι τα παράγει. Στον γραπτό λόγο όμως, και κυρίως στη λογοτεχνία, οι συγγραφείς τα χρησιμοποιούν με σκοπό να εμπλουτίσουν και να ομορφύνουν τα κείμενά τους, καθώς και για να προκαλέσουν την προσοχή των αναγνωστών ή των ακροατών τους. Τα τεχνικά σχήματα λόγου που δημιουργούν οι ρήτορες, ο Τζάρτζανος τα ονομάζει *ρητορικά σχήματα*. Παρακάτω θα ακολουθήσει μια απλή αναφορά στα σχήματα λόγου, όπως τα ταξινομεί ο Τζάρτζανος στο «Νεοελληνική Σύνταξις»⁴. Καταρχάς, ξεχωρίζει τα σχήματα λόγου που προέρχονται από ιδιορρυθμίες που αναφέρονται στη γραμματική συμφωνία των λέξεων. Τα σχήματα αυτά είναι:

- Το σχήμα κατά το νοούμενο.
- Το σχήμα της συμφύσεως.
- Το σχήμα της ανακολουθίας.
- Το σχήμα το καθ' όλον και μέρος.
- Το σχήμα της έλξης
- Το σχήμα της υπαλλαγής
- Το σχήμα πρόληψης

Στη συνέχεια αναφέρει τα σχήματα που προκύπτουν από την θέση των λέξεων ή των φράσεων στη σειρά του λόγου και είναι τα εξής;

- Το υπερβατό
- Το πρωθύστερο
- Το χιαστό
- Ο κύκλος
- Η παρήχηση
- Το ομοιοτέλετο

Σε άλλο κεφάλαιο αναλύει τα σχήματα αυτά, τα οποία προκύπτουν όταν τα λεκτικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται είναι περισσότερα ή λιγότερα απ' όσα χρειάζονται για να γίνει κανείς κατανοητός από τους άλλους. Αυτά είναι :

A. Έλλειψη / Βραχυλογία

- Έλλειψη

⁴Η απόδοση θα γίνει στη νέα ελληνική γλώσσα.

- Βραχυλογία
 1. Το σχήμα από κοινού
 2. Το σχήμα εξ αναλόγου
 3. Το σχήμα εξ αντιθέτου
 4. Το σχήμα ζεύγμα

B. Πλεονασμός

1. Το σχήμα εκ παραλλήλου
2. Η περίφραση
3. Το σχήμα «ένδιαδουῖν»
4. Η αναδίπλωση
5. Ταυτολογία
6. Επαναστροφή
7. Επαναφορά
8. Αντιστροφή ή επιστροφή
9. Συμπλοκή
10. Σχήμα υποφοράς και ανθυποφοράς
11. Προδιόρθωση ή προθεραπεία
12. Επιδιόρθωση
13. Η αναφώνηση ή επιφώνηση

Τέλος ο Τζάρτζανος κατηγοριοποιεί τα σχήματα ανάλογα με τη σημασία των λέξεων και λέγονται *λεκτικοί τρόποι*. Οι πιο συνηθισμένοι λεκτικοί τρόποι είναι:

- Συνεκδοχή
- Μετωνυμία ή υπαλλαγή
- Αυτονομασία
- Αντίφραση
- Υπερβολή
- Αλληγορία

Ο Νάκας (2014:13) αναφέρει ότι το σχήμα λόγου [...] νοείται ως *γλωσσολογικό φαινόμενο ή διαδικασία / στρατηγική σε όλες τις δυνατές εφαρμογές και πραγματώσεις του στη γλώσσα*, δηλαδή όχι μόνο ότι αποκαλούμε ρητορικό λόγο. Η παρούσα μελέτη έχει αυτό ως βάση καθώς μελετά το ανακλαστικό σχήμα λόγου στα σενάρια του ελληνικού κινηματογράφου και συγκεκριμένα στα σενάρια του Αλέκου Σακελλάριου.

3.2 ΥΦΟΣ

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα σχήματα λόγου συμβάλλουν στη δημιουργία ιδιαίτερου ύφους στον λογοτεχνικό λόγο. Με την έννοια *ύφος εννοείται ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο ο ομιλητής (ή ο συγγραφέας), συνδυάζοντας γλωσσικά στοιχεία που έχει επιλέξει, εκφράζει ένα συμβάν, μια σκέψη του, ένα συναίσθημα κτλ* (Χατζησαββίδης 2016:180). Ο Μπαμπινιώτης ορίζει ως ύφος την ιδιαιτερότητα της ομιλίας κάθε ατόμου, η οποία χαρακτηρίζεται και ως ιδιόλεκτος (1991:103). Ο ίδιος, περνώντας στο χώρο της λογοτεχνίας, προσθέτει και τον όρο «λογοτεχνικό ύφος», τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο επιλέγει ο λογοτέχνης να χρησιμοποιήσει τον λόγο στα κείμενά του.

3.3 ΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ ΛΟΓΟΥ

Το ανακλαστικό σχήμα λόγου συγκαταλέγεται στα σχήματα (μορφο)λεξικής και φραστικής επανάληψης και προκύπτει όταν *η ίδια αυτόνομη λεξική μονάδα επαναλαμβάνεται σε μια ενότητα λόγου (φράση, πρόταση, περίοδο, στιχομυθία κτλ), αλλά με διαφορετική σημασία ή και χρήση* (Νάκας 2006:673). Το ανακλαστικό σχήμα πραγματώνεται με πολύσημες⁵ λέξεις. Αυτό σημαίνει ότι η πρώτη και η δεύτερη σημασία της λέξης που εμφανίζεται μέσα στο κείμενο και επαναλαμβάνεται, μπορεί να είναι μια κυριολεκτική και μια μεταφορική αλλά και δύο κυριολεκτικές σημασίες (Νάκας 2006).

Μια πρώτη διάκριση μπορεί να είναι σε αυτοεπανάληψη και ετεροεπανάληψη. Στην πρώτη περίπτωση η επανάληψη γίνεται από τον ίδιο ομιλητή ενώ στη δεύτερη από τον συνομιλητή. Αυτή η διάκριση όμως δεν είναι καθοριστική, καθώς σύμφωνα με τον Νάκα (2014) η σημασιολογική διαφοροποίηση ανήκει στα ειδολογικά γνωρίσματα του σχήματος. Το ένα γνώρισμα είναι ότι οι δύο σημασίες που συνυπάρχουν κατανέμονται σε δυο χωριστά συντάγματα. Το άλλο είναι ότι το στοιχείο που επαναλαμβάνεται διατηρεί τη μορφηματική και λεξική του ταυτότητα, πρόκειται δηλαδή για την ίδια λεξική μονάδα, ακόμα και αν συνδυάζονται περισσότερα από ένα μορφήματα. Τέλος, ότι είναι απαραίτητη

⁵Σε μια ιδανική γλώσσα κάθε λεξική μονάδα θα είχε μία μοναδική σημασία και κάθε σημασία θα συνδέονταν μόνο με μια λεξική μονάδα. Κάτι τέτοιο δεν ισχύει σε καμία φυσική γλώσσα. Δύο οι περισσότερες λεξικές μονάδες συνδέονται με την ίδια σημασία, είναι δηλαδή συνώνυμες, ή δύο ή περισσότερες σημασίες συνδέονται με μια λεξική μονάδα. Οι έλληνες φιλόσοφοι εισήγαγαν μια σειρά από αρχές για να εξηγήσουν τη σημασία της λεξικής μονάδας πέρα από τη «αληθή» σημασία της, με βασικότερη την *μεταφορά, που βασίζεται στη «φυσική» σύνδεση ανάμεσα στο αρχικό και δευτερεύον αντικείμενο αναφοράς μιας δεδομένης λέξης*. Οι λεξικές μονάδες με σημασίες που συνδέονται με τις αρχές αυτές δεν θεωρούνται επαρκώς διαφορετικές κι έτσι δεν μπορούν να αναγνωριστούν ως διαφορετικές λέξεις. Δηλαδή εκτός από τη συνωνυμία και την ομωνυμία έχουμε και την *πολυσημία των λέξεων* (Lyons 2001 496:497).

η φωνούμενη / ρητή πραγμάτωση της επανάληψης και αν παραλείπεται εννοείται ακριβώς ως έχει, δηλαδή δεν ανακαλείται συνειρμικά με άλλη σημασία. Στην περίπτωση αυτή, πρόκειται για αμφισημία και δεν πρέπει να μπερδεύεται με το ανακλαστικό σχήμα.

Το ανακλαστικό σχήμα διακρίνεται σε ανακλαστικό σχήμα I και ανακλαστικό σχήμα II. Στο ανακλαστικό σχήμα I ανήκουν τα ουσιαστικά, τα επίθετα, τα επιρρήματα και τα ρήματα, ενώ στο ανακλαστικό II τουλάχιστον η μια λεξική μονάδα είναι κύριο όνομα. Τα ουσιαστικά, στην πρώτη περίπτωση κατηγοριοποιούνται ανάλογα με τον αριθμό και την πτώση στην οποία βρίσκεται η λεξική μονάδα. Πρέπει δηλαδή να έχουν α) και τα δύο ίδιο αριθμό και ίδια πτώση β) ίδιο αριθμό και ίδια πτώση γ) διαφορετικό αριθμό και ίδια πτώση και δ) διαφορετικό αριθμό και διαφορετική πτώση. Το ανακλαστικό σχήμα πραγματώνεται και με τα επίθετα τα οποία είναι πιθανό να αποτελούν και μέρος μιας ευρύτερης λεξικής μονάδας. Το ίδιο μπορεί να συμβεί και με τα ουσιαστικά αλλά και με τα επιρρήματα, δηλαδή να αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης ρηματικής περιφράσης. Στα ρήματα το ανακλαστικό σχήμα γνωρίζει ευρύτατη εφαρμογή. Γίνεται αρχικά η διάκριση σε *ομοειδή σύνταξη* και *ετεροειδή σύνταξη*. Στην πρώτη περίπτωση κατηγοριοποιούνται τα ρήματα με σύνταξη δισθενή, μονοσθενή και τρισθενή, ενώ στη δεύτερη περίπτωση σε i) ρήμα μονοσθενές (χωρίς συμπλήρωμα, αμετάβατο) / ρήμα δισθενές (με ένα συμπλήρωμα), ii) ρήμα δισθενές (ένα συμπλήρωμα) / ρήμα δισθενές (ένα συμπλήρωμα), iii) ρήμα δισθενές (ένα συμπλήρωμα) / ρήμα τρισθενές (δύο συμπληρώματα). Στη συνέχεια, τα ρήματα τα κατηγοριοποιούμε με βάση τη φωνή του ρήματος δηλαδή ενεργητική και μεσοπαθητική, έχουμε δηλαδή μια τρίτη κατηγορία *ρήμα ενεργητικό / ρήμα μεσοπαθητικό* και τέλος μία τέταρτη, τις *ρηματικές περιφράσεις, στερεότυπα*. Στην τελευταία περίπτωση, μπορεί να έχουμε ένα ρήμα με μια παγιωμένη έκφραση με ρήμα.

Εκτός από τα παραπάνω, είναι δυνατόν να συναντήσουμε και συνδυασμούς ανακλαστικού σχήματος. Αυτοί μπορεί να είναι:

- α) επάλληλο ανακλαστικό
- β) διπλό ανακλαστικό
- γ) συνδυασμοί ανακλαστικό / ετυμολογικό σχήμα.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα γίνει κατηγοριοποίηση των ευρημάτων όπως παραπάνω.

4. ΕΡΕΥΝΑ

Για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης καταγράφηκαν ενενήντα τρία (93) παραδείγματα ανακλαστικού σχήματος λόγου τα οποία ανιχνεύθηκαν σε 26 σενάρια ελληνικών ταινιών. Οι ταινίες αυτές γυρίστηκαν το χρονικό διάστημα από το 1951 έως το 1971 και είναι οι εξής: Η θεία από το Σικάγο (1957), Η κυρά μας η μαμή (1958), Διπλοπενιές (1966), Θα σε κάνω βασίλισσα (1964), Ένα βότσαλο στη λίμνη (1952), Μακρυκωσταίοι και Κοντογιώργηδες (1960), Ο Ηλίας του 16ου (1959), Καπετάν Φάντης Μπαστούνης (1968), Αλίμονο στους νέους (1961), Γαμπρός Από Το Λονδίνο (1967), Ο κύριος πτέραρχος (1963), Ο Φανούρης και το σόι του (1957), Η νύφη το 'σκασε (1962), Όταν λείπει η γάτα (1962), Ο φίλος μου ο Λευτεράκης (1963), Τα κίτρινα γάντια (1960), Υπάρχει και φιλότιμο (1965), Η καφετζού (1956), Ο Θύμιος τα 'κανε θάλασσα (1959), Η κρεβατομουρμούρα (1971), Καλώς ήρθε το δολάριο (1967), Δελησταύρου και υιός (1957), Η αδερφή μου θέλει ξύλο (1966), Η κόρη μου η σοσιαλίστρια (1966), Θανασάκης ο πολιτευόμενος (1954), Χτυποκάρδια στο θρανίο (1963).

Ακολουθεί η ταξινόμηση και επεξεργασία των ανακλαστικών σχημάτων που βρέθηκαν και έγινε σύμφωνα με την ταξινόμηση στο Νάκας (2014).

4.1 ΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΟ Ι

4.1.1 ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

4.1.1.a Ουσιαστικό (=) Αριθμός (=) Πτώση

- - Ποιο δόντι σε πονάει; - Ο απάνω **τραπεζίτης**. – Ο δεξιός ή ο αριστερός; - Ο δεξιός. – Εμ, βέβαια **τραπεζίτης** και αριστερός δεν πάει!⁶

1η σημασία : καθένα από τα δόντια που βρίσκονται στο πίσω μέρος της επάνω και της κάτω γνάθου και που χρησιμεύουν στη μάσηση των τροφών.

2η σημασία : ιδιοκτήτης ή βασικός μέτοχος σε μία ή σε περισσότερες τράπεζες.

⁶0:16:29 – Η κυρά μας η μαμή (1958)

- - Τα **μαυρομάτικα** ματιάσματα, καθώς και τα **μαυρομάτικα** φασόλια, δεν είναι τίποτα.⁷

1η σημασία : μαύρο μάτι.

2η σημασία : τα μικρά φασόλια που φέρουν μαύρο στίγμα.

- - Το γαλανό **μάτι** όμως είναι άτιμο **μάτι**.⁸

1η σημασία : το αισθητήριο όργανο της όρασης.

2η σημασία : η βασκανία, το μάτιασμα.

- - Δεν είμαι ταξί κύριος. Δεν βλέπετε, κουρσάρα 85 **ίππων!** – 85 **ίππων** κι ενός γαιδάρου ε;⁹

1η σημασία : μονάδα μέτρησης της ισχύος των μηχανών.

2η σημασία : άλογο.

- - Ζεις μωρέ; Καλά και οι καρχαρίες; Ποιοι καρχαρίες; -Αυτοί που σε φάγανε. – Εμένα; -Ναι. – Κι εγώ πως δεν το έμαθα; - Μα τα καταθέσανε ενόρκως όλα αυτά ! Οι καρχαρίες; - Οι καρχαρίες καπετάνιο μου, οι καρχαρίες! Αλλά απ’ ότι βλέπω όχι οι **καρχαρίες** της θάλασσας αλλά οι **καρχαρίες** της ξηράς που είναι χειρότεροι από της θάλασσας.¹⁰

1η σημασία : επιθετικό και αδηφάγο ψάρι, που έχει μεγάλο ατρακτοειδές σώμα με χόνδρινο σκελετό και στόμα με πριονωτά δόντια, στο χαμηλότερο μέρος του κεφαλιού κάτω από το ρύγχος.

2η σημασία : χαρακτηρισμός ανθρώπου πλεονέκτη.

- - Ποιο θάνατό μου βρε Μιχάλη, χτύπα και κανένα **ξύλο!** Επιμένεις! – **Ξύλο** πρέπει να αρπάξεις εσύ καπετάνιε μου και να αρχίσεις να χτυπάς!¹¹

1η σημασία : φράση, το λέμε για να κρατήσουμε μακριά μας κάθε είδους αρνητικές ενέργειες, και κακοτυχίες.

2η σημασία : κομμάτι από κορμό ή κλαδιά δέντρου.

⁷0:17:32 – Η κυρά μας η μαμή (1958)

⁸0:17:16 – Η κυρά μας η μαμή (1958)

⁹0:27:15 – Καπετάν Φάντης Μπαστούνης (1968)

¹⁰0:56:25 – Καπετάν Φάντης Μπαστούνης (1968)

¹¹0:56:52 – Καπετάν Φάντης Μπαστούνης (1968)

- - Κυρία λυπούμαι που για λόγους πατριωτικούς είμαι αναγκασμένος να διαλύσω αυτό το συνοικέσιο, το συνοικέσιο το οποίο εβασίσθη σε μια **βάση**, βάση η οποία προορίζεται να γίνει **βάση** αεροπορική.¹²

1η σημασία : χώρος, σημείο που επάνω του πατάει, στέκεται, στηρίζεται ή στερεώνεται, θεμέλια.

2η σημασία : χώρος και εγκαταστάσεις που προορίζονται για την οργάνωση και διεξαγωγή κυρίως στρατιωτικών επιχειρήσεων.

- - Πόσα **άλογα** έχει; - Δύο! – Δύο; - Δηλαδή δεκαέξι ήταν αλλά τα δεκατέσσερα ψοφήσανε και μείνανε μόνο δύο (εννοεί τα **άλογα**) . Δύο και χλεμπονιάρικα!¹³

1η σημασία : μεγάλο τετράποδο ζώο, θηλαστικό και φυτοφάγο, που χρησιμοποιείται κυρίως ως μεταφορικό μέσο.

2η σημασία : (προφ.) ο ίππος ως μονάδα μέτρησης της ισχύος των μηχανών.

- - Τι να γίνει Σπυράκη; Ο καθένας με τον **πόνο** του! - Κι ο Νικήτας με τον δικό του (εννοεί τον **πόνο**)!¹⁴

1η σημασία : ο καθένας με τον πόνο του – ο καθένας ασχολείται μ' αυτό που τον απασχολεί, με τις δικές του στεναχώριες

2η σημασία : δυσάρεστο αίσθημα, που προκαλείται σε σημείο, σε περιοχή ή σε όργανο του σώματος από αρρώστια, χτύπημα, τραυματισμό ή από άλλες βλάβες και αιτίες. Στη συγκεκριμένη σημασία εννοεί πονόδοντο

- - Και τι ξέρει ο Καρατζούφας (βουλευτής) από **ρεύματα** αεροπορικά; Το πολύ πολύ αυτός να ξέρει από **ρεύματα** πολιτικά!¹⁵

1η σημασία: κίνηση μάζας υγρού αερίου προς ορισμένη κατεύθυνση.

2η σημασία: ομαδική τάση προς ορισμένη κατεύθυνση, επιδίωξη που εκδηλώνεται με εμφανείς και συγκεκριμένες προσπάθειες.

¹²1:02:37 – Ο κύριος Πτέρμαρχος (1963)

¹³0:25:35 – Η νύφη το 'σκασε (1962)

¹⁴0:06:32 – Η καφετζού (1956)

¹⁵1:09:30 – Ο κύριος Πτέρμαρχος (1963)

- Ξέρεις Λίζα μου φαίνεται πως τα έχεις παρεξηγήσει τα πράγματα [...]. Μια **απουσία** στο σχολείο είναι απλώς μια απουσία. Μια **απουσία** όμως στο γάμο είναι και λόγος διαζυγίου.¹⁶

1^η σημασία: το να λείπει κάποιος από το χώρο διδασκαλίας, κατά παράβαση του κανονισμού.

2^η σημασία: έλλειψη, το να μην υπάρχει ένα πρόσωπο που συνήθως θεωρείται απαραίτητο μέσα σε ένα σύνολο. Στην συγκεκριμένη σημασία εννοεί την απουσία της συζύγου (Αλίκη Βουγιουκλάκη) από τον γάμο.

4.1.1.β Ουσιαστικό (=)Αριθμός (≠) Πτώση

- Δεν βαριέστε! Αφού δεν μας ήρθε κατακέφαλα πάλι καλά! Βρε Καλλιόπη εσύ είσαι; - Θόδωρε! Μη μου πεις! Εσύ είσαι μωρέ Θόδωρε; - Άλλο τούτο πάλι! Αυτή η **κανατιά** ήταν πιο γερή από την πρώτη (ενν. **κανατιά**).¹⁷

Καθώς η λέξη κανατιά δεν βρέθηκε σε κανένα από τα λεξικά που χρησιμοποιήθηκαν για την παρούσα μελέτη, η ερμηνεία της βασίστηκε βασιζόμενη στον διάλογο της συγκεκριμένης σκηνής.

1^η σημασία: ξάφνιασμα.

2^η σημασία: η ρίψη ενός κανατιού από μεγάλο ύψος.

- Ο γενναίος σμηνίτης Δαρλάς Ευάγγελος, δούλος του Θεού και της αεροπορίας, νυμφεύεται την **δούλα** του.... – Όχι **δούλα** κύριε πτέραρχε, κόρη μου είναι!¹⁸

1^η σημασία: χαρακτηρισμός του πιστού και ταπεινού χριστιανού.

2^η σημασία: υπηρέτρια.

- Ωστε αποκλείεται να σε δω σήμερα; -αποκλείεται, αποκλείεται! – Και με την γούνα μου τι θα γίνει; Να πάω να την πάρω εγώ; - Όχι, όχι! Να μην πας πουθενά! Πρώτα πρώτα τα καταστήματα είναι κλειστά, είναι αργία! Έπειτα η **γούνα** σου, που έχει κάψει την δική μου (ενν. **γούνα**) είναι εδώ!¹⁹

¹⁶1:13:28 – Χτυποκάρδια στο θρανίο (1963)

¹⁷1:05:29 – Η θεία από το Σικάγο (1957)

¹⁸1:12:06 – Ο κύριος Πτέραρχος (1963)

¹⁹0:13:50 – Ο φίλος μου ο Λευτεράκης (1963)

1^η σημασία: κατεργασμένη γούνα και ένδυμα από αυτή τη γούνα· γουναρικό.

2^η σημασία: φράση, ζημιά που παθαίνει κάποιος.

- - Τι το έκανες μωρέ **δράκε** το παιδί μου; Τι το έκανες; Ε; - Άσε με κάτω κυρά μου. Άσε με κάτω που θα με πεις και δράκο. Έχεις δει ποτέ σου **δράκο** να δεις πως είναι;²⁰

1^η σημασία: χαρακτηρισμός πολύ επικίνδυνου βιαστή, στον οποίο αποδίδονται πολλά εγκλήματα.

2^η σημασία: φανταστικό ανθρωπόμορφο και ανθρωποφάγο τέρας με υπερφυσική δύναμη.

- - Χωριάτες είναι! Χοντροκέφαλοι! Πρέπει να τους θυμίζω κάθε τόσο τι κάνω για την περιφέρειά μου. Γιατί ξεχνάνε και υπάρχει κίνδυνος να ξαναρθούν εκλογές και η **περιφέρειά** σου να σε γράψει στην **περιφέρειά** της.²¹

1^η σημασία: η εδαφική περιοχή στην οποία εκτείνεται η δικαιοδοσία μιας αρχής.

2^η σημασία: οι διαστάσεις των γλουτών (ιδίως γυναίκας).

- - Έτοιμο κύριε Υπουργέ! – Εντάξει! Μόνο κάνε μου την χάρη να μη με ξαναπείς «**κύριε** Υπουργέ»! Σκέτο «κύριε»! Φάτο το υπουργέ! Απ' ότι κατάλαβα το δύσκολο σ' αυτόν τον τόπο δεν είναι να είναι κανείς Υπουργός. Το δύσκολό είναι να είναι κανείς **κύριος**.²²

1^η σημασία: ως συνοδευτικό του επιθέτου ή του ονόματος, ευγενική προσηγορία ή προσφώνηση ενήλικου άντρα

2^η σημασία: χαρακτηρισμός ανθρώπου αξιοπρεπούς

²⁰0:34:05 – Η νύφη το 'σκασε (1962)

²¹0:22:37 – Υπάρχει και φιλότιμο (1965)

²²1:14:22 – Υπάρχει και φιλότιμο (1965)

- - Το γάλα σου έτοιμο το ‘χω. – Έχε το! Δεν θέλω γάλα τώρα! – Και πότε θα πεις δηλαδή; - Όποτε μου αρέσει! **Κυρία** είμαι, ότι θέλω κάνω! Και μη μου παραμπαίνεις Τασία γιατί... - Όπως αγαπάτε **κυρία!**²³

1^η σημασία: αυτή που εξουσιάζει, που ελέγχει, η κυρίαρχη, το αφεντικό.

2^η σημασία: προσφώνηση της οικοδέσποινας από το υπηρετικό προσωπικό.

4.1.1.γ Ουσιαστικό (≠) Αριθμός (=) Πτώση

- - Για μένα Κωστάκη αυτές οι είκοσι πρώτες μέρες στην πόλη ήταν ένα **όνειρο!** Αλλά τα **όνειρα** όπως είναι γνωστό δεν κρατούν πολύ.²⁴

1^η σημασία: για κάτι πολύ ωραίο ή ευχάριστο.

2^η σημασία: σειρά από φανταστικές παραστάσεις, συναισθήματα ή αισθήματα που δημιουργούνται στη συνείδηση κατά τη διάρκεια του ύπνου.

4.1.1.δ Ουσιαστικό (≠) Αριθμός (≠) Πτώση

- - Εγώ το μαιευτήριο το έκανα για τις γυναίκες όλης της **περιφέρειας** και όχι για να χοντραίνουν **οι περιφέρειες** των αληταράδων της περιφέρειας.²⁵

1^η σημασία: η εδαφική περιοχή στην οποία εκτείνεται η δικαιοδοσία μιας αρχής.

2^η σημασία: οι διαστάσεις των γλουτών.

4.1.1.ε Ουσιαστικό μέσα σε ρηματική περίφραση ή στερεότυπο

- - Με τί **μούτρα** θα γυρίσεις στο χωριό; - Με τα **μούτρα** τα δικά μου, μ’ αυτά που μ’ έδωσε ο θεός να κυκλοφοράω.²⁶

1^η σημασία: θάρρος ή αυτοπεποίθηση που προέρχεται από ηθική αξιοπρέπεια ή κοινωνικό κύρος.

2^η σημασία: το πρόσωπο του ανθρώπου.

²³0:32:00 – Χτυποκάρδια στο θρανίο (1963)

²⁴0:31:21 – Χτυποκάρδια στο θρανίο (1963)

²⁵1:16:54 – Υπάρχει και φιλότημο (1965)

²⁶0:28:04 – Μακρυκωσταίοι και Κοντογιώργηδες (1960)

- - Σιγά καλέ το καπέλο και τη γούνα! Τούτη τη γούνα την έχεις δει καλέ! Τούτη είναι γούνα με **ουρά!** – Όπως λέμε «λίρα με **ουρά!**»! ²⁷

1^η σημασία: η προς τα πίσω προέκταση της σπονδυλικής στήλης πολλών θηλαστικών, η οποία καλύπτεται από τριχωτό δέρμα και συνήθως είναι ευκίνητη. Στη συγκεκριμένη σκηνή η Ρένα Βλαχοπούλου φοράει τη γούνα της κυρίας της και σχολιάζει την ουρά που έχει μείνει σ' αυτήν.

2^η σημασία: για μεγάλη ποσότητα, μεγάλο πλήθος από χρήματα.

- - Εγώ θα την πληρώσω τη **νύφη**; - Ε βέβαια εσύ θα την πληρώσεις! Εσύ την πήρες (ενν. **τη νύφη**), εσύ θα την πληρώσεις!²⁸

1^η σημασία: πληρώνω τη ζημιά ή αναλαμβάνω τις συνέπειες μιας επιπόλαιας πράξης που κατέληξε σε αποτυχία

2^η σημασία: γυναίκα που πρόκειται να παντρευτεί ή που μόλις παντρεύτηκε.

- - Εγώ περιμένω ως τις 9; - Ναι, ως τις 9! – Και θα μου σβήσεις τα **φώτα**; Δεν θα μου τα αλλάξεις (ενν. τα **φώτα**).²⁹

1^η σημασία: λαμπτήρας, πηγή φωτός.

2^η σημασία: έκφραση, εννοεί δεν θα με ταλαιπωρήσεις.

- - Ο γαμπρός σου ξανάβαλε; (εννοεί υποψηφιότητα) – Και ποιος τον κράταγε; Ξανάβαλε και την ξανάφαγε! – Παρά **τρίχα** όμως! – Ε. ας πάρει την **τρίχα** τώρα να την ισιώσει. ³⁰

1^η σημασία: παραλίγο.

2^η σημασία: καθένας από τους νηματοειδείς σχηματισμούς που φυτρώνουν σε ορισμένες επιφάνειες του ανθρώπινου σώματος.

²⁷0:05:20 – Όταν λείπει η γάτα (1962)

²⁸0:39:31 – Η νύφη το 'σκασε (1962)

²⁹0:09:07 – Τα κίτρινα γάντια (1960)

³⁰1:05:20 – Θανασάκης ο πολιτευόμενος (1954)

4.1.2 ΕΠΙΘΕΤΑ

- - Οι γυναίκες και ιδιαίτερα όταν είναι **κρύες** δεν μου αρέσουν καθόλου. – Και ποιος σας είπε ότι είμαι **κρύα**; Πιο κρύος είστε εσείς και ας μην έχετε μπει σε ψυγείο!³¹

1^η σημασία: αυτή που έχει θερμοκρασία αρκετά χαμηλότερη από τη συνηθισμένη ή απλώς χαμηλότερη από αυτήν του ανθρώπινου σώματος και που μας προκαλεί ένα ανάλογο αίσθημα.

2^η σημασία: που δείχνει έλλειψη ψυχικής θέρμης, συναισθηματικότητας, καλής διάθεσης, ενθουσιασμού, συμπάθειας κτλ., χωρίς όμως να προχωρά σε κάποια σαφώς εχθρική ενέργεια. Ψυχρή.

- - Μια ψηλή κοπέλα. – Α! Λέτε εκείνη την **κρύα**! – Μπα! Ήταν **κρύα** προτού μπει στο ψυγείο;³²

1^η σημασία: που δείχνει έλλειψη ψυχικής θέρμης, συναισθηματικότητας, καλής διάθεσης, ενθουσιασμού, συμπάθειας κτλ., χωρίς όμως να προχωρά σε κάποια σαφώς εχθρική ενέργεια.

2^η σημασία: αυτή που έχει θερμοκρασία αρκετά χαμηλότερη από τη συνηθισμένη ή απλώς χαμηλότερη από αυτήν του ανθρώπινου σώματος και που μας προκαλεί ένα ανάλογο αίσθημα.

4.1.3 ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

- - **Κρίμα** κύριε Μανωλάκη! – Το **κρίμα** στο λαιμό μου!³³

1^η σημασία: αδικία

2^η σημασία: καθιστώ υπεύθυνο τον εαυτό μου για κάτι που εσύ διαφωνείς, εγώ όμως επιμένω να γίνει (ή να μη γίνει).

- - Πώς την εννοείς την ανάπαυση δηλαδή; - Να μένεις στο κρεβάτι σου βρε αδερφέ! – Στο κρεβάτι μου ξύπνιος; Τι να κάνω ξύπνιος στο κρεβάτι μου; -

³¹0:12:19 – Καπετάν Φάντης Μπαστούνης (1968)

³²1:15:17 – Καπετάν Φάντης Μπαστούνης (1968)

³³1:33:20 – Ένα βότσαλο στη λίμνη (1952)

Να διαβάσεις... να κάνεις **κάτι άλλο** βρε αδερφέ! – Πάει ο καιρός που κάναμε **κάτι άλλο** στο κρεβάτι μας Σπύρο! ³⁴

1^η σημασία: κάτι διαφορετικό.

2^η σημασία: περιπαικτικό, σεξουαλικό υπονοούμενο.

4.1.4 ΡΗΜΑΤΑ

4.1.4.A ΣΥΝΤΑΞΗ ΟΜΟΕΙΔΗΣ

4.1.4.A.i Ρήματα με σύνταξη δισθενή

- - Αμ, δεν **δώσατε** μόνο λόγο, πολλά **δώσατε!**³⁵

1^η σημασία: υποσχέθηκα, έδωσα υπόσχεση γάμου.

2^η σημασία: προσφέρω κάτι χωρίς αντάλλαγμα.

- - Εμένα τι με ευχαριστείτε! Εγώ **έκανα** απλώς το επιστημονικό μου καθήκον! Σ' αυτήν την υπόθεση ότι έκανε το **έκανε** ο κυρ Βαγγέλης!³⁶

1^η σημασία: εκτελώ, διαπράττω ή προκαλώ κάτι (εδώ το καθήκον).

2^η σημασία: προφανές το σεξουαλικό υπονοούμενο.

- - Ε λοιπόν εγώ αυτά τα πράγματα δεν τα **αντέχω!** – Μπα! Και τα επτά κατοστάρικα που πιάνεις την ημέρα από δω μέσα τα **αντέχεις!**³⁷

1^η σημασία: δεν έχω τη δυνατότητα να αντιμετωπίσω με επιτυχία μια κατάσταση δυσάρεστη.

2^η σημασία: μπορείς να το κάνεις, εδώ εννοεί μπορείς να παίρνεις τα χρήματα.

³⁴0:48:38 – Η κόρη μου η σοσιαλίστρια (1966). Σ' αυτό το παράδειγμα θεωρείται ότι η λέξη *άλλο* λειτουργεί ως επίρρημα επειδή σε ουδέτερο και γι' αυτό και μπαίνει σ' αυτήν την κατηγορία.

³⁵0:03:20 – Η κυρά μας η μαμή (1958)

³⁶0:37:42 – Η κυρά μας η μαμή (1958)

³⁷0:55:38 – Διπλοπενιές (1966)

- - Μην το λες αυτό, άνθρωπος είσαι θα πεινάσεις! – θα πεινάσω; Και δεν **τρώω** το ποδάρι μου μέχρι το γόνατο που θα βγω έξω **να με φάει** ο άλλος σαν άχυρο!³⁸

1^η σημασία: μασώ και καταπίνω στερεά ή ημίρρευστη τροφή.

2^η σημασία: να τον σκοτώσει.

- - Χτες! Βλέπεις δυο εφάρια μπροστά σου! Που πας με τον άσο και τον ρήγα; - Πάω **να πιάσω** ή τον άσο ή τον ρήγα . – Εντωμεταξύ να μην σου πω τι **έπιασες!**³⁹

1^η σημασία: πετυχαίνω κάτι κυρίως με την εύνοια της τύχης.

2^η σημασία: προφανές το υπονοούμενο.

- - Μωρέ αυτό είναι για **να το φας** ολόκληρο (το κορίτσι, η κοπέλα)! – **Να το φας** βεβαία, αλλά με τι δόντια; - Ε με τη μασελίτσα μας! Χράτσα χρούτσα!⁴⁰

1^η σημασία: στην προκειμένη σημασία εννοεί την σεξουαλική συνεύρεση με την πολύ όμορφη κοπέλα που βλέπει από το παράθυρο.

2^η σημασία: μασώ και καταπίνω στερεά ή ημίρρευστη τροφή.

- - Μα εσείς θα με τρελάνετε! –Μακάρι, γιατί έτσι θα πατσιζαμε. Με **τρελάνετε** εσείς, **θα σας τρελάνω** τώρα κι εγώ!⁴¹

1^η σημασία: κάνω κάποιον να παραφρονήσει, τον κάνω τρελό.

2^η σημασία: για κάποιον ή για κάτι πολύ ωραίο που προκαλεί πολύ μεγάλο θαυμασμό, αγάπη ή απόλαυση.

³⁸0:45:44 – Μακρυκωσταίοι και Κοντογιώργηδες (1960)

³⁹0:22:26 – Ο Ηλίας του 16^{ου} (1959)

⁴⁰0:07:56 – Αλίμονο στους νέους (1961)

⁴¹1:07:06 – Αλίμονο στους νέους (1961)

- - Στο λέω μη τυχόν και σε **ψαρέψει** η Ελένη. – Και τι είμαι **να με ψαρέψει**, συναγρίδα;⁴²

1^η σημασία: διερευνώ τις προθέσεις κάποιου με πλάγιες ερωτήσεις· ξεγελώ κπ. με παραπλανητικούς λόγους και τον κάνω να μου αποκαλύψει ένα μυστικό, μια κρυφή σκέψη του.

2^η σημασία: χρησιμοποιώντας ειδικά σύνεργα και τεχνάσματα, πιάνω και τραβώ έξω από το νερό ψάρια· αλιεύω.

- Είναι τόσο καλή όσο τη λένε; - Καλή δεν θα πει τίποτα! Αυτή μαντάμ **διαβάξει** το φλιτζάνι όπως εσείς **διαβάζετε** την εφημερίδα! Σπουδαία καφετζού!⁴³

1^η σημασία: μαντεύω.

2^η σημασία: διατρέχω ένα κείμενο και αποκτώ γνώση του περιεχομένου του.

- Είδες Χαρίλαε; Είδες; Ποιος το **περίμενε**; Το περίμενες εσύ; - Μήπως το **περίμενε** αυτός!⁴⁴

1^η σημασία: προέκυψε κάτι απροσδόκητο.

2^η σημασία: δεν προέβλεψε τι θα του συμβεί.

- Όταν θες να τρως ψωμί , να μάθεις να **κατεβάζεις** και φακέλους Και οι φακέλοι είναι το λιγότερο που μπορεί να κατεβάσει κανείς. Εγώ να δεις τι **κατεβάζω** κάθε μέρα για το ψωμί που βρίσκεις κάθε μέρα.⁴⁵

1^ησημασία: μετακινώ κάτι (εδώ τους φακέλους) και το φέρνω σε ένα χαμηλότερο επίπεδο ή σημείο. Εδώ από ένα ψηλό ράφι στο γραφείο του διευθυντή.

2^ησημασία: αυτοεξευτελίζομαι. (Αναφέρεται στην δουλειά που αναγκάζεται να κάνει τα βράδια, να ψαρεύει τους ναύτες και να τους πηγαίνει στο καμπαρέ).

⁴²0:13:50 – Ο φίλος μου ο Λευτεράκης (1963)

⁴³0:05:50 – Η καφετζού (1956)

⁴⁴0:44:30 – Η θεία από το Σικάγο (1957)

⁴⁵1:29:45 – Καλώς ήλθε το δολάριο (1967)

- - Πώς να το κάνουμε δηλαδή! Θα πληρώνουμε να μας **παίρνουν** τα κορίτσια μας, όπως πληρώνουμε για να μας **παίρνουν** τα σκουπίδια μας;⁴⁶

1^η σημασία: τα παντρεύονται.

2^η σημασία: για να το μετακινήσω από μια θέση σε μια άλλη. Να τα μαζεύουν.

- - Τι ψωμιά είναι αυτά; - Δοκίμαζα αν μπορώ να **καταπιώ**. – Δεν ξέρω αν εσύ μπορείς να καταπιείς, εγώ όμως σε πληροφορώ ότι αυτά δεν μπορώ να τα **καταπιώ**!⁴⁷

1^η σημασία: με εκούσιες και με αντανakλαστικές κινήσεις των μυών του στόματος και του φάρυγγα κατεβάζω κτ., κυρίως μια ποσότητα στερεάς ή υγρής τροφής, από το στόμα στο στομάχι διά μέσου του οισοφάγου.

2^η σημασία: πιστεύω με μεγάλη ευκολία ό,τι μου πουν, δείχνω αφέλεια και ευπιστία· χάφτω.

- - Δεν ξέρω αλλά έχω την εντύπωση ότι ένας τέτοιος γάμος με τόση διαφορά ηλικίας δεν μπορεί να είναι ευτυχισμένος. Εσύ τι **λες** Παύλο; - εγώ **λέω** να ετοιμαστείτε γιατί φτάσαμε.⁴⁸

1^η σημασία: εσύ τι γνώμη έχεις;

2^η σημασία: μεταδίδω, μεταβιβάζω, μεταφέρω κτ. με το λόγο, ανακοινώνω, πληροφορώ.

- -Είσαστε εντελώς διαφορετική από τα άλλα κορίτσια της ογδός. Εσείς **έχετε** έναν αέρα! Εσείς έχετε... Και τι δεν **έχετε**!⁴⁹

1^η σημασία: άνεση στη συμπεριφορά που πηγάζει από υπερβολική συνήθως πίστη στον εαυτό μας.

2^η σημασία: έχει πολύ μεγάλο αριθμό ή ποσότητα από κάτι. Εδώ ο Γιώργος Κωνσταντίνου αναφέρεται στην ομορφιά και τα σωματικά προσόντα της Αλίκης Βουγιουκλάκη.

⁴⁶0:06:54 – Η κόρη μου η σοσιαλίστρια (1966)

⁴⁷0:05:20 – Χτυποκάρδια στο θρανίο (1963)

⁴⁸0:24:45 – Χτυποκάρδια στο θρανίο (1963)

⁴⁹1:29:00 – Χτυποκάρδια στο θρανίο (1963)

- Μην φοβάσαι! Δεν πρόκειται να σου κάνουν τίποτε. Και στο κάτω κάτω της γραφής τι και αν ακόμα σε **αποβάλλουν**, στα παλιά σου τα παπούτσια. Πες τους «αριβεντέρτσι Ρόμα» και άντε στο σπιτάκι σου. – Καλέ ποιο σπιτάκι μου; Αφού κι από κει πρόκειται να με **αποβάλλουν**.⁵⁰

1^η σημασία: επιβάλλω σε μαθητή την ποινή της αποβολής, την υποχρεωτική δηλαδή απομάκρυνση από το σχολείο για ορισμένο χρονικό διάστημα εξαιτίας πειθαρχικού παραπτώματος
2^η σημασία: εννοεί ότι θα πάρει διαζύγιο με πρωτοβουλία του άντρα της.

4.1.4.A.ii Ρήματα με σύνταξη μονοσθενή

- - **Χαίρω** πολύ! – Χαρά στο κουράγιο σου παιδί μου. Ύστερα από τέτοια κανατιά **να χαίρεσαι** κιάλας, χαρά στο κουράγιο σου, τίποτα άλλο δεν λέω.⁵¹

1^η σημασία: λόγια έκφραση, η σωστή για την εποχή, όταν συστήνεται κάποιος σε κάποιον ή σε κάποιους άλλους.
2^η σημασία: αισθάνομαι χαρά

- - Δόξα σοι ο θεός! **Σώθηκε** αυτή, **σωθήκαμε** κι εμείς!⁵²

1^η σημασία: αντιμετωπίζω με επιτυχία τον θανάσιμο κίνδυνο που απειλεί κάποιον, εδώ τον γλιτώνω από τον κίνδυνο του πνιγμού.
2^η σημασία: εδώ η Βασιλειάδου εννοεί ότι πέτυχε τον σκοπό της. Ότι τα κατάφερε.

- - **Χάρηκα** πολύ! – Εδώ που φτάσαμε θα **χαρούμε!**⁵³

1^η σημασία: έκφραση όταν συστήνουν κάποιον σε κάποιον άλλο.
2^η σημασία: θα αισθανθούμε χαρά.

⁵⁰ 1:32:19 – Χτυποκάρδια στο θρανίο (1963)

⁵¹ 0:27:04 – Η θεία από το Σικάγο (1957)

⁵² 1:00:01 – Η θεία από το Σικάγο (1957)

⁵³ 0:52:50 – Η θεία από το Σικάγο (1957)

- - Πες μου έτσι αντρίκια, εσύ θα άντεχες να βλέπεις τη γυναίκα σου επάνω στο τραπέζι να χορεύει τσιφτετέλι; - Εγώ θα **άντεχα!** Το τραπέζι δεν θα **άντεχε** γιατί η κυρία Παναγιώτα είναι 120 κιλά.⁵⁴

1^η σημασία: αντιμετωπίζω ή έχω τη δυνατότητα να αντιμετωπίσω με επιτυχία μια κατάσταση, συνήθως δυσάρεστη.

2^η σημασία: θα σπάσει. Αναφέρεται στην αντοχή του υλικού στην πίεση που θα δεχόταν από το βάρος της υπέρβαρης γυναίκας.

- - Βρε, πως θα **γυρίσεις** στο χωριό; - Με το τρένο, πως θα **γυρίσω**.

1^η σημασία: εννοεί χωρίς αξιοπρέπεια, με τι μούτρα.

2^η σημασία: επιστρέφω.

- -Πάλι φασόλια; -Ε, είπαμε να σφιχτούμε. –**Να σφιχτούμε** δεν λέω, αλλά να τρώμε φασόλια και **να σφιγγόμαστε** από πάνω, δεν ξέρω τι αποτελέσματα θα έχουμε!⁵⁵

1^η σημασία: κάνω μεγάλη προσπάθεια για να ανταποκριθώ σε κάποια υποχρέωσή μου. Εδώ ο Γκιωνάκης κάνει οικονομίες μαζί με την μητέρα του για να προικίσει την αδερφή του.

2^η σημασία: συσπώ τους μυς του σώματός μου στην προσπάθειά μου να διευκολύνω κάποια σωματική λειτουργία, εδώ υπονοεί το να ενεργηθεί.

- - Τι γίνεται πάλι; - Ζεστάθηκε! Είναι βλέπεις χαλασμένο το ψυγείο και τρέχει. – Πρώτη φορά βλέπω ψυγείο **να τρέχει** και αυτοκίνητο **να μην τρέχει!**⁵⁶

1^η σημασία: ρέει το υγρό (νερό) που έχει το ψυγείο του αυτοκινήτου πιθανόν επειδή είναι τρύπιο.

2^η σημασία: χρησιμοποιείται για μεταφορικό μέσο (εδώ αυτοκίνητο) που κινείται με μεγάλη ταχύτητα.

⁵⁴0:55:15 – Διπλοπενιές (1966)

⁵⁵0:11:32 – Η αδερφή μου θέλει ξύλο (1966)

⁵⁶0:18:24 – Η νύφη το ‘σκασε (1962)

- - Τι **τρέχει**; - Αν έτρεχε καλά θα ήταν, το κακό είναι ότι **δεν τρέχει!**⁵⁷

1^η σημασία: τι συμβαίνει;

2^η σημασία: χρησιμοποιείται για μεταφορικό μέσο (εδώ αυτοκίνητο) που κινείται με μεγάλη ταχύτητα. Απαντά στον αστυνομικό που τον ρωτάει για το αυτοκίνητο, το οποίο είναι χαλασμένο.

- - Αχ **σφυρίζουν** τ' αυτιά μου! – Αμ δεν σφυρίζουν τ' αυτιά σου, **σφυρίζει** ο σιδηρόδρομος, έρχεται!⁵⁸

1^η σημασία: αισθάνομαι έναν οξύ βόμβο

2^η σημασία: ο συριστικός ήχος που παράγεται από την μηχανή (από την σφυρίχτρα) του τρένου. Εδώ ο Χατζηγρήστος όταν λέει *σιδηρόδρομος*, εννοεί ότι σφυρίζει το τρένο που έρχεται.

- - Δεν της άρεσαν οι συντροφίες του αντρός της . Ο ένας της μύριζε ο άλλος της **βρώμαγε!** – **Βρώμαγε;** Παλαμίδα, παλαμίδα;⁵⁹

1^η σημασία: έκφραση που χρησιμοποιείται για δύστροπο άνθρωπο.

2^η σημασία: αναδίδει δυσάρεστη οσμή, εδώ εννοεί ψαρίλα.

- - Την παρακολουθεί, **βγαίνει** αυτή από το κομμωτήριο και μετά στην γωνία.... – **Βγαίνει** ο λύκος!⁶⁰

1^η σημασία: μετακινείται από ένα (κλειστό, εσωτερικό) χώρο σε έναν άλλο (ανοιχτό, εξωτερικό).

2^η σημασία: Εμφανίζεται, παρουσιάζεται. Εδώ ο Γκιωνάκης χρησιμοποιεί μια έκφραση από παραμύθι καθώς, η μέχρι εκείνη τη στιγμή αφήγηση του Ξενίδη, θύμιζε αυτό ακριβώς.

- - Τι είναι αυτό; - Ταλιράκι! Ταλιράκι στρογγυλό στρογγυλό! Το «με συγχωρείτε» δεν **τρώγεται**, αλλά το ταλιράκι **τρώγεται**.⁶¹

⁵⁷0:25:42 – Η νύφη το ‘σκασε (1962)

⁵⁸0:14:28 – Ο Θύμιος τα ‘κανε θάλασσα (1959)

⁵⁹0:18:25 – Η κρεβατομουρμούρα (1971)

⁶⁰0:19:25 – Η κρεβατομουρμούρα (1971)

⁶¹0:19:19 – Η κόρη μου η σοσιαλίστρια (1966)

1^η σημασία: μασώ και καταπίνω στερεά ή ημίρρευστη τροφή. (Στην προηγούμενη σκηνή ο Δημήτρης Παπαμιχαήλ ρίχνει το σουβλάκι της Αλίκης Βουγιουκλάκη. Όταν της ζητά συγγνώμη εκείνη του απαντά ότι η συγγνώμη δεν τρώγεται. Δηλαδή εδώ το ρήμα βρίσκεται με την κυριολεκτική σημασία του).

2^η σημασία: ξοδεύεται.

- - Εννοώ ότι στις προσεχείς εκλογές οφείλω να **εκτεθώ!** – Αρκετά δεν έχεις **εκτεθεί** Θανασάκη μου; Κι άλλο;⁶²

1^η σημασία: εννοεί να θέσει υποψηφιότητα στις εκλογές.

2^η σημασία: έχει πληγεί το κύρος, η υπόληψή του

- - Κύριε Μπελούκα να σου συστήσω την μνηστή μου! – Εχάρηκα πολύ δεσποινίς, με την ευχή μου! **Να ζήσετε!** – Αμ, εμείς θα ζήσουμε! Αμ, εμείς θα δουλέψουμε και θα **ζήσουμε!** Κάτι άλλοι να δω τι θα γίνουνε...⁶³

1^η σημασία: ευχή, να ευτυχίσετε.

2^η σημασία: εξασφαλίζω από κάπου τα μέσα για να ζήσω, εδώ από τη δουλειά τους.

4.1.4.A.iii Ρήματα με σύνταξη τρισθενή

- - Αυτός κάνει πολλές τέτοιες δουλειές! Βρίσκει τους ανθρώπους στην ανάγκη και τους **πατάει** στο λαιμό. – Τους **πατάει** στο λαιμό; Με την αρβύλα;⁶⁴

1^η σημασία: τους πιέζει υπερβολικά, τους εξαναγκάζει.⁶⁵

2^η σημασία: πατάει κάτι, βάζω τα πέλματά μου (εδώ φορώντας την αρβύλα) πάνω σε κάτι και το πιέζω με το βάρος μου.

⁶²0:48:38 – Θανασάκης ο πολιτευόμενος (1954)

⁶³1:03:55 – Θανασάκης ο πολιτευόμενος (1954)

⁶⁴0:22:26 – Ο Ηλίας του 16^{ου} (1959)

⁶⁵Στο «Λεξικό της κοινής νεοελληνικής» στο λήμμα *λαιμός*. http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CE%BC%CF%8C%CF%82&dq=

4.1.4.B ΣΥΝΤΑΞΗ ΕΤΕΡΟΕΙΔΗΣ

4.1.4.B.i Ρήμα μονοσθενές (αμετάβατο) / ρήμα δισθενές (μ' ένα συμπλήρωμα)

- - Άστο να το **σώσει** κάνας άλλος, να **σωθεί** στα σίγουρα.⁶⁶

1^η σημασία: αντιμετωπίζω με επιτυχία το θανάσιμο συνήθ. κίνδυνο που απειλεί κάποιον, τον γλιτώνω από τον κίνδυνο, εδώ του πνιγμού.

2^η σημασία: να εξασφαλίσει μια καλή ζωή μέσα από έναν καλό γάμο.

- - Πρόσεχε να μην σε ξεματιάσω! Κι εγώ δεν **ξεματιάζω** έτσι, **ξεματιάζω** έτσι!⁶⁷

1^η σημασία: απαλλάσσω κπ. από τη βασκανία, από το μάτιασμα.

2^η σημασία: δείχνει με το δάχτυλο (ο Ορέστης Μακρής) ότι θα βγάλει το μάτι της Γεωργίας Βασιλειάδου.

- - **Μου λερωθήκατε** κύριε Υπουργέ μου; - Άσε, άσε κάτω τα χέρια σου Γρούεζα μη **με λερώσεις** περισσότερο.⁶⁸

1^η σημασία: γίνομαι βρόμικος.

2^η σημασία: τον θεωρεί άνθρωπο ανήθικο, ανέντιμο μετά από αυτά που έμαθε.

- - Τι να κάνω χρυσέ μου, τον **δουλεύω** για να **δουλεύει!**⁶⁹

1^η σημασία: τον κοροϊδεύω.

2^η σημασία: για να εργάζεται.

4.1.4.B.ii Ρήμα δισθενές (μ' ένα συμπλήρωμα) / ρήμα δισθενές (μ' ένα συμπλήρωμα)

⁶⁶0:59:55 – Η θεία από το Σικάγο (1957)

⁶⁷0:52:25 – Η κυρά μας η μαμή (1958)

⁶⁸1:07:50 – Υπάρχει και φιλότιμο (1965)

⁶⁹1:36:44 – Καλώς ήρθε το δολάριο (1967)

- -Δεν θα με ρίζεις πάλι πίσω; -Εγώ να σε ρίξω πίσω; Αν σε ρίξω **θα σε ρίξω** ή πλαγιαστά ή μπρούμυτα ή ανάσκελα.⁷⁰

1^η σημασία: (λαϊκ.) με επιδεξιότητα εξαπατώ κτ. για να ωφεληθώ· εξαπατώ.

2^η σημασία: σπρώχνω με δύναμη ή με βία κάποιον που είναι όρθιος για να πέσει στο έδαφος.

4.1.4.B.ii Ρήμα δισθενές (μ' ένα συμπλήρωμα) / ρήμα τρισθενές (με δύο συμπληρώματα)

- - Δυο λύσεις μας μένουν! Η μια είναι να με κλέψεις! – Τι να κάνω; - Να με κλέψεις! **Άμα σε κλέψω** ρε Καίτη, ύστερα πρέπει **να κλέψω** πορτοφόλια για να ζήσουμε!⁷¹

1^η σημασία: εκούσια απαγωγή με σκοπό το γάμο.

2^η σημασία: αφαιρώ από κάποιον, κρυφά ή με τη βία, με δόλο ή με απάτη, κάτι που δε μου ανήκει, εδώ τα πορτοφόλια.

4.1.4.Γ Ρηματικές φράσεις – Στερεότυπα.

- - Να έχουμε και έναν άνθρωπο να πας μας **αλλάζει** τις ασφάλειες! [...]και μετά ο ηλεκτρολόγος θα μας **αλλάξει** τα φώτα!⁷²

1^η σημασία: αντικαθιστώ κάτι (τις ασφάλειες) με άλλο όμοιο, παρόμοιο ή διαφορετικό (τις παλιές και καμένες τις αλλάζει με καινούργιες).

2^η σημασία: θα μας ταλαιπωρήσει, θα μας βασανίσει.

- - Είδες πως τον **τραβούσε** από το χέρι; - Τι από το χέρι; Από τη μύτη τον **τραβάει!**⁷³

1^η σημασία: κινεί κάποιον από τη θέση που βρίσκεται προς την κατεύθυνση που κινείται.

2^η σημασία: τον κάνει ότι θέλει.

⁷⁰1:09:30 – Ο Φανούρης και το σόι του 1957)

⁷¹0:53:10 – Η καφετζού (1956)

⁷²0:10:00 – Η αδερφή μου θέλει ξύλο (1966)

⁷³0:25:48 – Χτυποκάρδια στο θρανίο (1963)

4.2 ΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΟ ΙΙ

4.2.1 Προσηγορικό/κύριο βαπτιστικό

- - Έρωτας! –Έρωτας; -Έρωτας! Κάτι ξέραν οι αρχαίοι Έλληνες που τον είχαν τον **έρωτα** θεό. Θεός είναι ο **Έρωτας**. Ο θεός των φτωχοπατεράδων.⁷⁴

1^η σημασία: το συναίσθημα το οποίο δημιουργείται σε κάποιον, όταν το σεξουαλικό του ενδιαφέρον επικεντρωθεί σε ορισμένο πρόσωπο, και εκδηλώνεται με ποικίλους τρόπους.

2^η σημασία: ονομασία του σχετικού θεού της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας.

4.2.2 Προσηγορικό/κύριο επώνυμο

- - **Παπά** λεγότανε αλλά φαίνεται ότι εκεί στην Αμερική όπου βρουν **παπά** τον κάνουν Πάπα!⁷⁵

1^η σημασία: το επώνυμο της Βασιλειάδου στην ταινία.

2^η σημασία: χριστιανός κληρικός οποιασδήποτε βαθμίδας· ιερέας.

4.2.3 Κύριο (χρήση¹) / κύριο (χρήση²)

- - Ένα λικεράκι θα πάρετε; - Όχι ευχαριστώ! – Α! θα το πάρετε! **Ζαμπέτα**...
- Είναι ο **Ζαμπέτας** εδώ;⁷⁶

1^η σημασία: γυναικείο όνομα.

2^η σημασία: ο Γιώργος Ζαμπέτας ήταν Έλληνας συνθέτης, τραγουδιστής και δεξιοτέχνης του μπουζουκιού.

⁷⁴0:18:19 – Η θεία από το Σικάγο (1957)

⁷⁵0:27:05 – Η θεία από το Σικάγο (1957)

⁷⁶0:45:12 – Η κρεβατομουρμούρα (1971)

4.3 Συνδυασμοί: Διπλό ανακλαστικό

4.3.1 Σημασία¹ (x2,...x4...) / σημασία² (x1,..x2..)

- - Τι κάνει τις 25 χιλιάδες την ημέρα; - Τις **τρώει!** – Τις **τρώει**; - Τις **τρώει** βέβαια! – Τι **τρώει**; Σκουλαρίκια; - Ρε Σπυράκι μου, το δύσκολο δεν είναι να **τρώει** κανείς 25.000 την ημέρα, το δύσκολο είναι να τις βγάξει!. Άμα έχεις 25 χιλιάδικα την ημέρα υπάρχουν πολύ τρόποι για να τα **τρώς**. – Πως τις **τρώει**; Τι **τρώει**; Πως;

1^η σημασία: μασώ και καταπίνω στερεά ή ημίρρευστη τροφή.

2^η σημασία: ξοδεύω ή σπαταλώ.

- - Τον είδες; Όλα του τα **τρώνε** οι μικρούλες. – Έλα μωρέ τι να του **φάνε** οι μικρούλες! [...] Να κάτσεις σ' ένα ζαχαροπλαστείο, να **φάνε** ένα, δυο, τρία κανταΐφια. Βρε τι λες! Αυτή δεν είναι από τις μικρούλες που ξέρεις! – Τι! Άντε να του **φάει** τέσσερα, πέντε κανταΐφια και από πάνω 2 μπακλαβάδες! – Βρε τι κανταΐφια και μπακλαβάδες, αυτή δεν **τρώει** κανταΐφια και μπακλαβάδες. Αυτή τρώει άντερα. – Άντερα; Αμέ! Μου έλεγε ο Ευσταθίου [...] του **έφαγε** ίσα μ' ένα εκατομμύριο!⁷⁷

1^η σημασία: μασώ και καταπίνω στερεά ή ημίρρευστη τροφή.

2^η σημασία: τον εκμεταλλεύτηκε οικονομικά (η κοπέλα για την οποία μιλάνε στη σκηνή).

- - Ε, να σας **ζήσουν** τότε! – Τι να μου **ζήσουν**; Να μου **ζήσει** ο Μπελέρης; Πολύ αμφιβάλλω! Α, βέβαια, δεν θα μου **ζήσει**! Κι άμα **ζήσει**, θα μου **ζήσει** μ' ένα πόδι, μ' ένα μάτι! Ακέραιος και αρτιμελής αποκλείεται να μου **ζήσει!**⁷⁸

1^η σημασία: ευχή για νιόπαντρο ζευγάρι, να έχουν μεγάλη και ωραία κοινή ζωή.

2^η σημασία: έχω ζωή, βρίσκομαι στη ζωή.

⁷⁷0:06:21 – Η αδερφή μου θέλει ζύλο (1966)

⁷⁸0:29:47 – Ο Θύμιος το 'κανε θάλασσα (1959)

- - Η δεσποινίς λοιπόν θα **μαρτυρήσει**; - Και η δεσποινίς θα **μαρτυρήσει**, κι εγώ θα **μαρτυρήσω**, κι ο πρόεδρος θα **μαρτυρήσει** και το δικαστήριο όλο θα **μαρτυρήσει**, όλοι θα **μαρτυρήσουμε!**⁷⁹

1^η σημασία: θα δώσει πληροφορία σαν μάρτυρας στο δικαστήριο.

2^η σημασία: θα υποφέρουμε. Το λέει επειδή η μάρτυρας είναι βαρήκοη και είναι δύσκολη η επικοινωνία μαζί της.

- - Βρε, ήρθες στην Αθήνα και θα φύγεις από την Αθήνα χωρίς να πάρεις εκδίκηση; - Θεία, εκδίκηση δεν θα **πάρω!** Το μόνο που λογαριάζω **να πάρω** είναι **να πάρω** κάνα δυο πουκαμισάκια. – τέτοιος που είσαι **πάρε** και δυο ντουζίνες σόβρακα.

1^η σημασία: εκδικούμαι (παίρνω εκδίκηση).

2^η σημασία: αγοράζω.

- - Τι **τρέχει** κύριε Άγγελε; - Ε, κάτι **τρέχει!** Δεν ξέρω τι **άλλο τρέχει**, πάντως ο Τέλης **τρέχει!** – Τώρα θα αρχίσω να **τρέχω** κι εγώ!⁸⁰

1^η σημασία: τι συμβαίνει;

2^η σημασία: μετακινείται προς τα εμπρός με κινήσεις ανάλογες αλλά ταχύτερες από εκείνες του βαδίσματος, ώστε όταν το ένα πόδι πατά στη γη το άλλο να βρίσκεται στον αέρα.

- - Πως ήθελες; **Κοίτα**¹ λοιπόν να τακτοποιηθείς! – **θα κοιτάζω**¹, **θα κοιτάζω**¹.... Δηλαδή εντός της ημέρας **να κοιτάξεις**¹! – Ε , βέβαια! Την ημέρα **θα κοιτάζω**², εμ τι! Τη νύχτα **θα κοιτάζω**²! Γιατί και να θέλω **να κοιτάζω**² την νύχτα δεν βλέπω τίποτα!⁸¹

1^η σημασία: φροντίζω.

2^η σημασία: επικεντρώνω κάπου την προσοχή μου με σκοπό να δω κάτι.

⁷⁹0:50:14 – Η κρεβατομουρμούρα (1971)

⁸⁰1:04:45 – Όταν λείπει η γάτα (1962)

⁸¹0:08:20 – Ο Ηλίας του 16^{ου} (1959)

4.3.2 Αλυσιδωτό ανακλαστικό (σημασία¹/σημασία²/σημασία³/σημασία⁴)

- - Πως βρέθηκε το δαχτυλίδι μου στο χέρι¹ αυτής της κοπέλας; - Για να δούμε! Πάλι χέρι¹ βλέπω! Πο ποχέρια¹! Χέρι¹ έβαλε χέρι² στο δαχτυλίδι σας μαντάμ! Και το έβαλε σε χέρι¹ μια κοπέλας που της βάζει χέρι³! Αλλά που τον έχει αυτή στο χέρι⁴!⁸²

1^η σημασία: το ένα από τα δύο άνω άκρα του ανθρώπου, που αποτελείται από τον ώμο, τον πήχη και την παλάμη.

2^η σημασία: έκλεψε.

3^η σημασία: για άντρα που κάνει άσεμνες χειρονομίες σε γυναίκα.

4^η σημασία: τον επηρεάζει απόλυτα, ώστε να ενεργεί όπως θέλει αυτή.

- - Μα τι έχεις¹ εσύ; Μήπως έχεις² τίποτα με τον άντρα σου; - Όχι εγώ δεν έχω². Τι να 'χω². Αυτός έχει²! – Τι έχει¹ δηλαδή αυτός; - Μήπως έχει³ πυρετό;⁸³

1^η σημασία: έχει κάποια στεναχώρια.

2^η σημασία: είναι θυμωμένη ή δυσαρεστημένη με αυτόν.

3^η σημασία: δηλώνει ότι κάποιος υποφέρει από κάποιο πρόβλημα υγείας.

- - Να μην περιμένουμε να δούμε τι θα πει¹ η ομοσπονδία; [.....] – Αύριο; Ποιος μου λέει² ότι δεν θα μας πει³ «...».⁸⁴

1^η σημασία: τι θα ανακοινώσει.

2^η σημασία: σε περιπτώσεις αμφιβολίας για κάτι ή αν θα γίνει κάτι.

3^η σημασία: εκφράζω κάτι με προφορικό τρόπο, εδώ πρόκειται για διαταγή του αφεντικού.

⁸²0:47:20 – Η καφετζού (1956)

⁸³1:14:19 – Χτυποκάρδια στο θρανίο (1963)

⁸⁴0:47:10 – Η κόρη μου η σοσιαλίστρια (1966)

4.4 Ανακλαστικό ετυμολογικό σχήμα

- - Άλλο το πορτοκάλι, άλλο το **χασάπικο**. Είναι δυνατόν να πάρουμε μανάβη να μας τραγουδάει χασάπικο; - Εντάξει ρε μαέστρο, τότε να πάμε να βρούμε έναν **χασάπη!**⁸⁵

1^η σημασία: είδος νεοελληνικού κυκλικού χορού. Εδώ ο Αυλωνίτης εννοεί και το αντίστοιχο τραγούδι. Οι ρίζες του ανάγονται στη βυζαντινή περίοδο, όταν αποτελούσε χορευτική μίμηση μάχης με σπαθιά από τη συντεχνία των Ελλήνων χασάπηδων στη Μακεδονία⁸⁶.

2^η σημασία: κρεοπώλης.

- - Θεός υπάρχει! Μην ακούτε αυτούς που λένε ότι δεν υπάρχει! Υπάρχει και παρά-υπάρχει! Πανταχού παρών και τα πάντα **πληρών!** Τώρα βέβαια τα πάντα πληρών που λένε δεν είναι γιατί αν **πλήρωνε** τα πάντα θα πλήρωνε και το ξενοδοχείο μου που είναι έτοιμοι να με πετάξουν από την ταράτσα.⁸⁷

1^η σημασία: γεμίζει. Απόσπασμα από γνωστή προσευχή που σημαίνει ότι ο Θεός γεμίζει τα πάντα με την παρουσία του.

2^η σημασία: θα κατέβαλε χρηματικό ποσό. Το ρήμα *πληρώνω* προέρχεται από το αρχαίο *πληρώ* που σημαίνει γεμίζω.

- Καταστεναχωρέθηκε η δεσποινίς Μπέτυ! Μήπως πάει και κάνει καμιά **τρέλα!** – Α! Δεν φαντάζομαι! Εκείνο που είδα εγώ είναι ότι σ’ αγαπάει, **τρελαίνεται** για σένα!⁸⁸

1^η σημασία: μήπως αυτοκτονήσει.

2^η σημασία: της αρέσει πολύ.

⁸⁵0:05:36 – Διπλοπενιές (1966)

⁸⁶<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CE%B1%CF%83%CE%AC%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%BF>

⁸⁷0:10:34 – Ο Ηλίας του 16^{ου} (1959)

⁸⁸0:40:59 – Γαμπρός από το Λονδίνο (1967)

- - Τι είναι αυτό το **δοκιμαστικό** που σας τραβάνε; [...] Μήπως είναι σαν τη φέτα που πας στο μανάβη απλώνεις τη βρωμοχερούκλα σου και **δοκιμάζεις**;⁸⁹

1^η σημασία: που γίνεται για να ελέγξουμε αν κάτι λειτουργεί σωστά ή αν είναι κατάλληλο για κάτι. Στη συγκεκριμένη σκηνή εννοεί δοκιμαστικό πλάνο στον κινηματογράφο.

2^η σημασία: χρησιμοποιώ κάτι σε μικρή ποσότητα πχ φαγητό, για να διαπιστώσω αν ικανοποιεί τις προσωπικές μου ανάγκες ή προτιμήσεις.

- Τι να καθίσω; Είμαι για να καθίσω; Ύστερα από αυτά που έμαθα τα οποία αμαυρώνουν την λάμψη του αεροπορικού σώματος του οποίου έχω την τιμή να **ηγούμαι**, διότι εγώ είμαι ο **ηγούμενος** της αεροπορίας.⁹⁰

1^η σημασία: διευθύνω, διοικώ, πρωτοστατώ

2^η σημασία: ο επικεφαλής της μοναχικής κοινότητας μιας μονής. Ο Χατζηχρήστος εννοεί ότι είναι ο επικεφαλής της αεροπορίας.

- - Η κόρη μου τι να πει; Αυτηνής δεν της πέφτει λόγος. Εγώ κάνω κουμάντο. Εγώ είμαι ο **ηγούμενος** εδώ μέσα. – Α! **Ηγούμενος** είσαι κι εσύ; Δυο **ηγούμενοι** είμαστε λοιπόν, να ανοίξουμε ένα μοναστήρι.⁹¹

1^η σημασία: ο Κώστας Δούκας εννοεί ότι είναι αρχηγός του σπιτιού και Χατζηχρήστος εννοεί ότι είναι ο επικεφαλής της αεροπορίας.

2^η σημασία: ο επικεφαλής της μοναχικής κοινότητας μιας μονής

- - Ε, λοιπόν τα **ρεύματα**¹! – Ποια **ρεύματα**¹; - Θα εξαρτηθεί από τα **ρεύματα**¹, αν έχετε **ρεύματα**¹, **ρευματισμούς**², **ρευματικά**³, αέρηδες και τέτοια!⁹²

1^η σημασία: κίνηση μάζας αερίου προς ορισμένη κατεύθυνση.

2^η σημασία: πάθηση των αρθρώσεων που συνοδεύεται από δυνατούς πόνους.

3^η σημασία: οι ρευματισμοί, πάθηση των αρθρώσεων που συνοδεύεται από

⁸⁹0:40:20 – Η αδερφή μου θέλει ξύλο (1966)

⁹⁰0:45:31 – Ο κύριος Πτέρραρχος (1963)

⁹¹0:47:31 – Ο κύριος Πτέρραρχος (1963)

⁹²0:58:32 – Ο κύριος Πτέρραρχος (1963)

δυνατούς πόνους.

- - Του έλεγα γιατί δεν μου γράφει! Και ότι αυτή η σιωπή του μ' **αρρωσταίνει!** Και ξέρετε τι μου απάντησε; - Δεν ξέρω! – Αν είσαι **άρρωστη**, μου γράφει, να πας να σ' εξετάσει ο Μπελέρης ο γιατρός!⁹³

1^η σημασία: κάνει κάποιον να στενοχωριέται, να υποφέρει, να δυσανασχετεί.

2^η σημασία: αυτή που έχει υποστεί βλάβη η υγεία της, που έχει προσβληθεί από ασθένεια· ασθενής.

- - Ε, μας λες δίπλωμα και ξέρω 'γω! Ε, λοιπόν εμείς δεν έχουμε **διπλώματα!**
– Μην το λες αυτό! Σε κάποια δουλειά απ' ότι ξέρω είστε κι εσείς **διπλωματούχοι!**⁹⁴

1^η σημασία: επίσημο έγγραφο με το οποίο βεβαιώνεται η επιτυχής ολοκλήρωση ενός κύκλου σπουδών ανώτατης εκπαίδευσης, πτυχίο.

2^η σημασία: ικανοί στις κομπίνες.

- - Κουράστηκες αλλά ξελάσπωσες! – Ναι! Και το μυστήριο είναι ότι **ξελάσπωσα** δια της **λάσπης!**

1^η σημασία: βγαίνω από κάποιο οικονομικό αδιέξοδο.

2^η σημασία: κατάσταση ηθικής κατάπτωσης, ξεπεσμού.

- - Κύριε πόλισμαν, κύριε πόλισμαν, **τρέξτε!** – Που να τρέξω; - Τρέξτε μαζί μου! – Τι; Να παραβγούμε στο **τρέξιμο;**⁹⁵

1^η σημασία: πηγαίνω να κάνω κάτι γρήγορα, χωρίς αναβολές.

2^η σημασία: το σχετικό άθλημα.

- - Ο κύριος Δαράκης μας **γράφει!** – Άστονε να γράφει! Κι εμείς **γραμμένο** τον έχουμε.⁹⁶

1^η σημασία: μας σημειώνει. Εδώ ο Δαράκης σημειώνει τα ονόματα των

⁹³0:19:19 – Ο Θύμιος τα 'κανε θάλασσα (1959)

⁹⁴0:51:40 – Καλώς ήρθε το δολάριο (1967)

⁹⁵0:44:04 – Ο Ηλίας του 16^{ου} (1959)

⁹⁶0:21:13 – Η κόρη μου η σοσιαλίστρια (1966)

εργατών μετά από εντολή του αφεντικού τους.

2^η σημασία: για να δηλώσουν αδιαφορία ή περιφρόνηση στο πρόσωπό του (λαϊκή έκφραση).

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τις είκοσι έξι 26 ταινίες που αποτέλεσαν το υλικό της έρευνας μας καταγράφηκαν ενενήντα τρεις 93 περιπτώσεις ανακλαστικού σχήματος λόγου. Η κατανομή αυτή έχει ως εξής:

α/α	Τίτλος ταινίας	Ανακλαστικό σχήματα
1	Η θεία από το Σικάγο	8
2	Η κυρά μας η μαμή	5
3	Διπλοπενιές	3
4	Θα σε κάνω βασίλισσα	0
5	Ένα βότσαλο στη λίμνη	1
6	Μακρुकωσταίοι και Κοντογιώργηδες	5
7	Ο Ηλίας του 16 ^{ου}	4
8	Καπετάν Φάντης Μπαστούνης	5
9	Αλίμονο στους νέους	2
10	Γαμπρός από το Λονδίνο	1
11	Ο κύριος Πτέραρχος	6
12	Ο Φανούρης και το σόι του	1
13	Ο φίλος μου ο Λευτεράκης	2
14	Η νύφη το 'σκασε	5
15	Όταν λείπει η γάτα	2
16	Τα κίτρινα γάντια	1
17	Υπάρχει και φιλότιμο	4
18	Η καφετζού	4
19	Ο Θύμιος τα 'κανε θάλασσα	3
20	Η κρεβατομουρμούρα	4

21	Καλώς ήρθε το δολάριο	4
22	Δελησταύρου και υιός	0
23	Η αδερφή μου θέλει ξύλο	5
24	Η κόρη μου η σοσιαλίστρια	5
25	Θανασάκης ο πολιτευόμενος	3
26	Χτυποκάρδια στο θρανίο	9

Πίνακας 1: Αριθμός ανακλαστικού σχήματος λόγου ανά ταινία

Παρατηρούμε από τα στοιχεία του Πίνακα 1 ότι, από τις 26 ταινίες του Σακελλάριου που μελετήσαμε, μόνο σε δύο ταινίες δεν έχει βρεθεί κανένα σχήμα λόγου. Σε τέσσερις ταινίες ανιχνεύθηκαν μόλις από ένα ανακλαστικό σε κάθε μία. Δύο ανακλαστικά σχήματα βρέθηκαν σε τρεις ταινίες, ενώ από τρία σε τρεις ταινίες. Τέσσερα ανακλαστικά σχήματα βρέθηκαν σε πέντε ταινίες και πέντε σχήματα αντίστοιχα σε έξι ταινίες. Έξι περιπτώσεις ανακλαστικού σχήματος λόγου ανιχνεύτηκαν σε δύο ταινίες και σε μία ταινία βρέθηκαν οκτώ. Τα περισσότερα παραδείγματα ανακλαστικού σχήματος λόγου που βρέθηκαν ήταν εννέα, στην ταινία «Χτυποκάρδια στα θρανία». Πιο απλά:

0 περιπτώσεις ανακλαστικού σχήματος σε 2 ταινίες

1 « « « σε 4 ταινίες

2 « « « σε 3 ταινίες

3 « « « σε 3 ταινίες

4 « « « σε 5 ταινίες

5 « « « σε 6 ταινίες

6 « « « σε 1 ταινίες

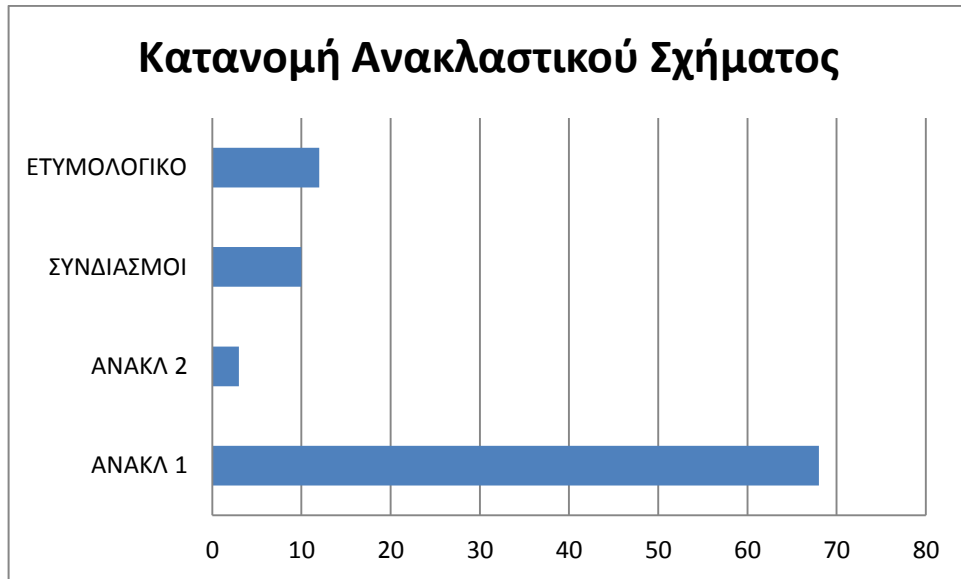
7 « « « σε 0 ταινίες

8 « « « σε 1 ταινία.

9 « « « σε 1 ταινία.

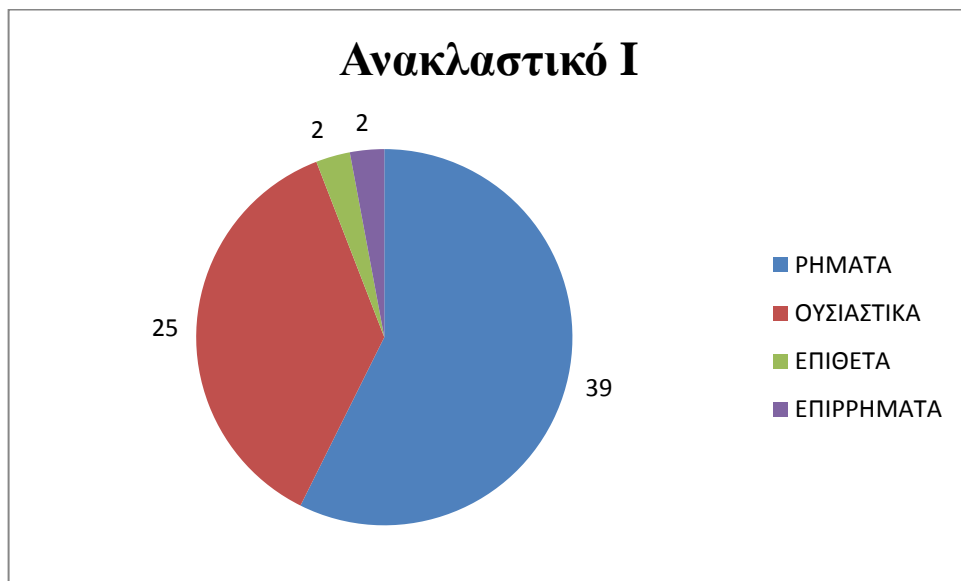
Βλέπουμε λοιπόν ότι πιο συχνά απαντώνται δύο έως πέντε σχήματα λόγου σε κάθε σενάριο.

Από τα συνολικά 93 παραδείγματα ανακλαστικού σχήματος που βρέθηκαν, τα 68 αφορούν το ανακλαστικό σχήμα I, τα 3 αφορούν το ανακλαστικό σχήμα II, τα 10 αφορούν διάφορους συνδυασμούς μεταξύ τους και τέλος τα 12 αποτελούν συνδυασμό ανακλαστικού με το ετυμολογικό σχήμα (εικόνα 1).

Εικόνα 1. Κατανομή ανακλαστικού σχήματος.

Από τα 68 παραδείγματα ανακλαστικού σχήματος λόγου που αποτελούν το ανακλαστικό I, τα 39 είναι ρήματα, τα 25 ουσιαστικά, τα 2 επίθετα και τα 2 επιρρήματα.

Εικόνα 2. Ανακλαστικό σχήμα I

Τα παραπάνω αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν τον Νάκα (2014), σύμφωνα με τον οποίο το ανακλαστικό σχήμα γνωρίζει ευρύτατη εφαρμογή στο χώρο του ρήματος και του ουσιαστικού. Τα παραδείγματα με τα επιρρήματα και τα επίθετα δεν είναι τόσο πολλά, ωστόσο το συγκεκριμένο σχήμα πραγματώνεται και μ' αυτά.

Όλα τα παραδείγματα είναι χιουμοριστικά, εκτός από ένα στην ταινία «Καλώς ήρθε το δολάριο» με τον Γιώργο Κωνσταντίνου, ο οποίος σε μια σκηνή λέει: *Όταν θες να*

τρως ψωμί, να μάθεις να κατεβάζεις και φακέλους Και οι φάκελοι είναι το λιγότερο που μπορεί να κατεβάσει κανείς. Εγώ να δεις τι κατεβάζω κάθε μέρα για το ψωμί που βρίσκεις κάθε μέρα. Είναι το μόνο παράδειγμα του ανιχνεύτηκε και δεν είναι χιουμοριστικό και η σκηνή στην οποία το ακούμε είναι λίγο δραματική ή αλλιώς υπάρχει έντονη συναισθηματική φόρτιση.

Αξιοσημείωτο είναι ότι τα σχήματα αυτά δεν επαναλαμβάνονται στα διάφορα σενάρια. Από την παρούσα μελέτη μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι κανένα από τα παραδείγματα που βρέθηκαν δεν συναντάται δεύτερη φορά σε άλλη ταινία. Εκείνο που κάνει ο Αλέκος Σακελλάριος είναι σε μία ταινία να χρησιμοποιεί το ίδιο παράδειγμα δύο ή και τρεις φορές. Στην ταινία «Υπάρχει και φιλότιμο» χρησιμοποιεί το ουσιαστικό «περιφέρεια» τρεις φορές με την έννοια της εκλογικής περιφέρειας και του σημείου του σώματος γύρω από τους γοφούς. Δεν έχει εντοπιστεί όμως σε κάποιο από τα άλλα σενάρια που μελετήθηκαν. Η μόνη λεξική μονάδα που έχει βρεθεί σε δύο από τα σενάρια του είναι το ρήμα τρέχω. Στην ταινία «Η νύφη το έσκασε» το συναντούμε δύο φορές με διαφορετική πραγμάτωση στην κάθε μία από αυτές, και άλλη μία στο σενάριο της ταινίας «Όταν λείπει η γάτα». Κανένας συνδυασμός όμως δεν είναι ίδιος, ούτε σαν σημασία ούτε σαν σύνταξη. Η προσεκτική μελέτη των παραπάνω ευρημάτων οδηγεί στην πεποίθηση ότι μόνο τυχαία δεν είναι η χρήση του ανακλαστικού σχήματος στα σενάρια του. Τόσο ο μεγάλος αριθμός όσο και η ποικιλία τους αποδεικνύουν την συνειδητή και αριστοτεχνική τους χρήση. Μπορούμε, συνεπώς, να πούμε ότι η χρήση του ανακλαστικού σχήματος είναι ένα χαρακτηριστικό δείγμα της γραφής του Αλέκου Σακελλάριου. Η μελέτη της υφολογίας και της τεχνικής του οδηγούν στο συμπέρασμα ότι κάνει με τέτοιο τρόπο κάθε φορά χρήση ενός ανακλαστικού σχήματος, ώστε να εντάσσεται αυτό αρμονικά στον διάλογο και να διανθίζει μία σκηνή. Το ιδιαίτερο και εξαιρετικά ενδιαφέρον γνώρισμα της χρήσης του ανακλαστικού σχήματος είναι ότι αυτό αποτελεί την “ατάκα” εκείνη που θα προκαλέσει το γέλιο.

Ο Αλέκος Σακελλάριος ξεχώρισε με τα σενάρια του και οι ταινίες του αποτελούν μέχρι και σήμερα κορυφαία έργα του ελληνικού κινηματογράφου, και ειδικότερα της κωμωδίας. Το χιουμοριστικό, λοιπόν, αυτό στυλ που τον καθιέρωσε, έρχεται σε μεγάλο βαθμό ως απόρροια της ορθής και μαεστρικής ενσωμάτωσης διάφορων σχημάτων λόγου, μεταξύ των οποίων και του ανακλαστικού σχήματος, στα σενάρια του. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι ο Αλέκος Σακελλάριος πέρασε στο ευρύ κοινό του έναν τρόπο έκφρασης και το έκανε ακόμα και σήμερα να χρησιμοποιεί, χιουμοριστικά κυρίως, στον καθημερινό

του λόγο εκφράσεις που εμπεριέχουν ανακαλαστικό σχήμα, χωρίς βέβαια να μπορούν να αντιληφθούν το επιστημονικό υπόβαθρο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δελαπόρτας, Μ, 2001, *Αλέκος Σακελλάριος. Το ταλέντο βγήκε απ' τον παράδεισο*, Άγκυρα.
- Κώστιου, Κ, 2005, *Εισαγωγή στην ποιητική της ανατροπής*, Νεφέλη, Αθήνα.
- Μάρτεν, Μ, 1984, *Η γλώσσα του κινηματογράφου*, Κάλβος, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γ, 1991, *Γλωσσολογία και λογοτεχνία. Από την τέχνη στην τεχνική του λόγου*, Αθήνα.
- Νάκας, Θ, 2006, *Γλωσσοφιλολογικά Δ' (Μελετήματα για τη Γλώσσα και τη Λογοτεχνία)*, Πατάκης,
- Νάκας, Θ, 2014, *Σχήματα (μορφο)λεξικής και φραστικής επανάληψης*, Πατάκης, Αθήνα.
- Σολδάτος, Γ, 1989, *Ιστορία του ελληνικού κινηματογράφου, β' τόμος*, Αιγόκερος.
- Σκρούμπελος, Θ, *Σενάριο, από την θεωρία στην πράξη*, Τόπος, Αθήνα.
- Τσακωνα Β. 2004, *Το χιούμορ στον γραπτό αφηγηματικό λόγο: γλωσσολογική προσέγγιση, διδακτορική διατριβή, Αθήνα (πρόσβαση στις 02-05-2018) στο <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/17786>.*
- Τσάκωνα Β. 2013, *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ*, Αθήνα, εκδόσεις Γρηγόρη.
- Χατζησαββίδης, Σ. (2009), *Πραγματολογία και Κείμενα: Η Κειμενογλωσσολογία. Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, Αφιέρωμα στον Καθηγητή Σωφρόνη Χατζησαββίδη, Ιούλιος 2015, (πρόσβαση στις 20-08-2018) στο <http://periodiko.inpatra.gr/issue/issue5/issue5.pdf>
- Χατζησαββίδης, Σ, 2016, *Γραμματική νέας ελληνικής γλώσσας, Α', Β', Γ' Γυμνασίου*, Διοφάντους,
- Attardo Salvatore 1994: *Linguistic Theories of Humor*. Humor Research 1. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lyons, J, 2001, *Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

McGHEE Paul E. 1979: *Humor. Its Origin and Development*. San Francisco: W. H. Freeman and Company.στο Τσάκωνα (2013).

Ong, W, 1997, *Προφορικότητα και εγγραμματοσύνη*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.

Λεξικά

Μπαμπινιώτης, Γ, 1998, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, κέντρο λεξικολογίας, Αθήνα.

Λεξικό Τεγόπουλου - Φυτράκη, *Ελληνικό λεξικό*, Ζ' έκδοση εκτός εμπορίου για την Ελευθεροτυπία, 1993.

Λεξικό της κοινής νεοελληνικής, Τριανταφυλλίδη, Μ, http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html

Ιστοσελίδες

<http://www.greek-language.gr/greekLang/index.html>

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%8D%CE%BB%CE%B7:%CE%9A%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B1>